

CAERT-THRESOOR

Tijdschrift voor de geschiedenis van de kartografie

21ste jaargang 2002, nr. 3

P.J. KIPP

RESTAURATIE-ATELIER

Abstederdijk 309
3582 BL Utrecht
Telefoon (030) 2516010

Conservering van kaarten met behoud van authenticiteit
Verzorging van grote formaten, inclusief passepartout en lijstwerk
Tentoonstellingsgereed maken van kaarten voor opstellingen
Vervaardigen van zuurvrije dozen voor de kaartenverzameling
Restauratie van atlanten, reisverslagen en dergelijke

MERCATOR
Achter Clarenburg 2
3511 JJ Utrecht - NL
Tel. 030-2321342
Bezoek op afspraak.

CAERT-THRESOOR

Inhoud 21ste jaargang 2002, nr. 3

Redactioneel	65
Guido van der Molen	
Internet en historische kartografie: plaatjes kijken of een nuttige bron?	66
Marco van Egmond	
Internetportalen voor de geschiedenis van de kartografie	73
Martijn Storms	
De ontsluiting van oude kaarten op internet	79
Threesoortjes	
De afbeeldingen van kerken op Van Deventers gewestkaarten (Herman Versfelt)	86
Kartografen als straatnaamthema in Utrecht (Ed Hoeboer)	87
@ la Carte	88
Varia Cartographica	89
Besprekingen	94
Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven	96

De uitgave van dit nummer is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden. Het eerste nummer van deze jaargang is door een particulier gesubsidieerd.

Redactie

Drs. Joost Depuydt, dr. Henk Deys,
drs. Marco van Egmond, dr. Peter van der Krogt,
drs. Sjoerd de Meer, drs. Wanita Resida,
drs. Lida Ruitinga, drs. Martijn Storms, Han Voogt.
Correctie summaries: Francis Herbert (Londen)

Internet

<http://www.maphist.nl/ct> (inhoud en samenvattingen vanaf 1982, aanwijzingen voor auteurs, enzovoort).

Secretariaat redactie en Stichting Ondersteuning Caert-Thresoor

J.W.F. Voogt, FRW-Kartografie, Postbus 80.115,
3508 TC Utrecht; e-mail: j.voogt@geog.uu.nl
Giro 9305990 Stichting Ondersteuning Caert-Thresoor
te Wijk bij Duurstede.

Abonnementen en administratie

Abonnementen (alleen per hele jaargang van vier nummers)
€ 17,00; België € 24,00; buitenland € 29,00.
Losse nummers € 7,00.
Opgave van abonnementen, adreswijzigingen en
bestellingen van losse nummers aan: *Caert-Thresoor*,
Postbus 68, 2400 AB Alphen aan den Rijn,
telefoon 0172-444667, fax 0172-440209,
e-mail: info@drukkerij-vis.nl, giro 5253901.

Copyright

Het overnemen of vermenigvuldigen van artikelen is slechts
geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Advertentietarieven

Hele pagina per nummer € 60,00
Halve pagina per nummer € 45,00
Kwart pagina per nummer € 30,00
Bij plaatsing in één jaargang (vier nummers): wisselende
tekst tien procent korting, vaste tekst vijftien procent korting
ISSN 0167-4994

Afbeelding omslag

*Detail van een zeekaart van de Indische Oceaan, omstreeks 1658
uitgegeven door de Amsterdamse kaartenmaker Pieter Goos (1616-1675)
(foto: Universiteitsbibliotheek Amsterdam).*

Caert-Thresoor dikker en mooier?

Het is de vaste lezer van *Caert-Thresoor* vast wel opgevallen: de laatste nummers van het tijdschrift telden steeds 32 bladzijden in plaats van de gebruikelijke 24 of 28 bladzijden.

Gedurende het twintigjarig bestaan van het tijdschrift hebben redactie en Visdruk, de producent van *Caert-Thresoor*, er altijd naar gestreefd de abonnementsprijs zo laag mogelijk te houden. We vinden namelijk dat voor een belangstellende de kosten geen bezwaar mogen zijn om een abonnement te nemen. Maar, dat heeft consequenties voor het tijdschrift. Voor het abonnementsgeld, thans slechts € 17, krijgt de abonnee vier tijdschriften per jaar, twee met 24 bladzijden en twee met 28 bladzijden. Kleurenafbeeldingen of bijlagen kunnen niet worden opgenomen.

In het verleden is aan auteurs, die een lange bijdrage aanleverden of een bijlage wilden hebben, gevraagd zelf voor subsidie te zorgen om vier extra bladzijden te kunnen drukken. Dat is verschillende keren gebeurd. Op dezelfde manier kon ook het jubileumnummer van vorig jaar (2001, nr. 4) verschijnen door bijdragen van een anonieme particulier en van de Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden. Een erg bevredigende situatie is dat nooit geweest. Bovendien is het zo dat de redactie van *Caert-Thresoor* een luxeprobleem kent. De animo van auteurs om bijdragen voor het tijdschrift te schrijven is groot. Regelmatig krijgt de redactie spontaan een artikel aangeboden. Dat is natuurlijk een enorme stimulans voor de redactie. Maar de keerzijde van de medaille is het ontstaan van een soort stuwmeer van artikelen. Jaarlijks kunnen er zo'n tien artikelen geplaatst worden en een grote voorraad kopij betekent dat auteurs soms wel een jaar moeten wachten voor hun artikel gedrukt wordt. Ook dat is geen bevredigende situatie.

De redactie hoopt aan deze gang van zaken een eind te kunnen maken door het aanvragen van subsidies en/of sponsoring voor het tijdschrift als geheel (en dus niet, zoals in het verleden gebeurde, voor een speciaal artikel). In eerste instantie wordt gestreefd naar vier nummers van 32 bladzijden. Afhankelijk van de hoogte van de subsidie kunnen wellicht kleurenafbeeldingen en bijlagen opgenomen worden. Speciaal voor dat doel heeft de redactie de Stichting Ondersteuning Caert-Thresoor opgericht. Doel van deze stichting is volgens de statuten 'het bevorderen en ondersteunen van de uitgave van het tijdschrift *Caert-Thresoor*, alsmede het bevorderen van publicaties en onderzoek op het gebied van de historische kartografie en de geschiedenis van de kartografie in de uitgebreide zin. De stichting tracht dit onder meer te bereiken door het verkrijgen van financiële middelen, waardoor het tijdschrift *Caert-Thresoor* uitgavemogelijkheden krijgt die met uitsluitend abonnements- en advertentiegeden niet realiseerbaar zijn.' De oprichtingsakte van de stichting is op 21 maart jongstleden door notaris mr. H. de Cock uit Doorn gepasseerd. Notaris De Cock heeft dit geheel belangeloos voor het tijdschrift gedaan, waarmee hij dus de eerste sponsor geworden is!

In de praktijk zal het er op neerkomen dat de Stichting Ondersteuning Caert-Thresoor de toegekende subsidieën sponsorgelden ontvangt, beheert en de extra kosten

aan de drukker zal betalen. In april 2002 heeft deze stichting de eerste subsidie ontvangen van de Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden. Vanwege deze subsidie tellen de laatste drie nummers van deze jaargang elk 32 bladzijden. In deze drie nummers zult u ook telkens een bladzijde aantreffen, waar deze stichting haar activiteiten (de Map Fair in Breda) aankondigt. Het eerste nummer van deze jaargang is al door een particulier gesponsord, zodat het eerste streven van de redactie voor 2002 bereikt is.

Voor de komende jaargang(en) roept de redactie de abonnees van *Caert-Thresoor* op om suggesties te doen voor potentiële subsidiegevers of om zich als sponsor aan te melden. Het adres van de secretaris van de redactie, die tevens secretaris van de Stichting Ondersteuning Caert-Thresoor is, vindt u hiernaast in het colofon.

Themanummer internet en historische kartografie

Overigens staat dit nummer van *Caert-Thresoor* in het teken van internet en historische kartografie. Door te stellen dat internet vandaag de dag niet meer is weg te denken uit het dagelijks leven, wordt natuurlijk een open deur ingetrapt. Toch blijkt het voor veel gebruikers van dit relatief nieuwe medium moeilijk de juiste informatie te vinden, die informatie op waarde te schatten of nieuwe toepassingsmogelijkheden te ontdekken. Ook historisch-kartografische 'surfers' zien meer dan eens door de bomen het bos niet meer. Voor de redactie van *Caert-Thresoor* was dit een reden om een themanummer te wijden aan historische kartografie op internet. Drie artikelen bespiegelen deelaspecten, die elkaar in belangrijke mate aanvullen.

In het eerste verhaal biedt Guido van der Molen een algemene inleiding over de ontwikkeling van internet. Daarnaast behandelt hij het aanbod van historisch-kartografische websites en beoordeelt hij de informatieve waarde ervan. Marco van Egmond richt zich vervolgens op het doelmatig vinden van de gewenste historisch-kartografische informatie op internet. De 'internetportalen' *Oddens' Bookmarks* en *Map History/History of Cartography: THE Gateway to the Subject* spelen in dit zoekproces een belangrijke rol. Het artikel van Martijn Storms, tenslotte, belichaamt de ontsluiting van oude kaarten op internet en diverse toepassingsmogelijkheden. Door digitalisering van het oude en kwetsbare kaartmateriaal en de digitale bestanden daarna via internet beschikbaar te stellen, wordt voorkomen dat dit materiaal door frequente raadpleging op den duur verloren gaat. Bovendien kan een groter publiek er kennis van nemen.

De drie hierboven genoemde artikelen zijn integraal opgenomen op de website van *Caert-Thresoor* (www.maphist.nl/ct). Alle vermelde links zijn dan direct aanklikbaar.

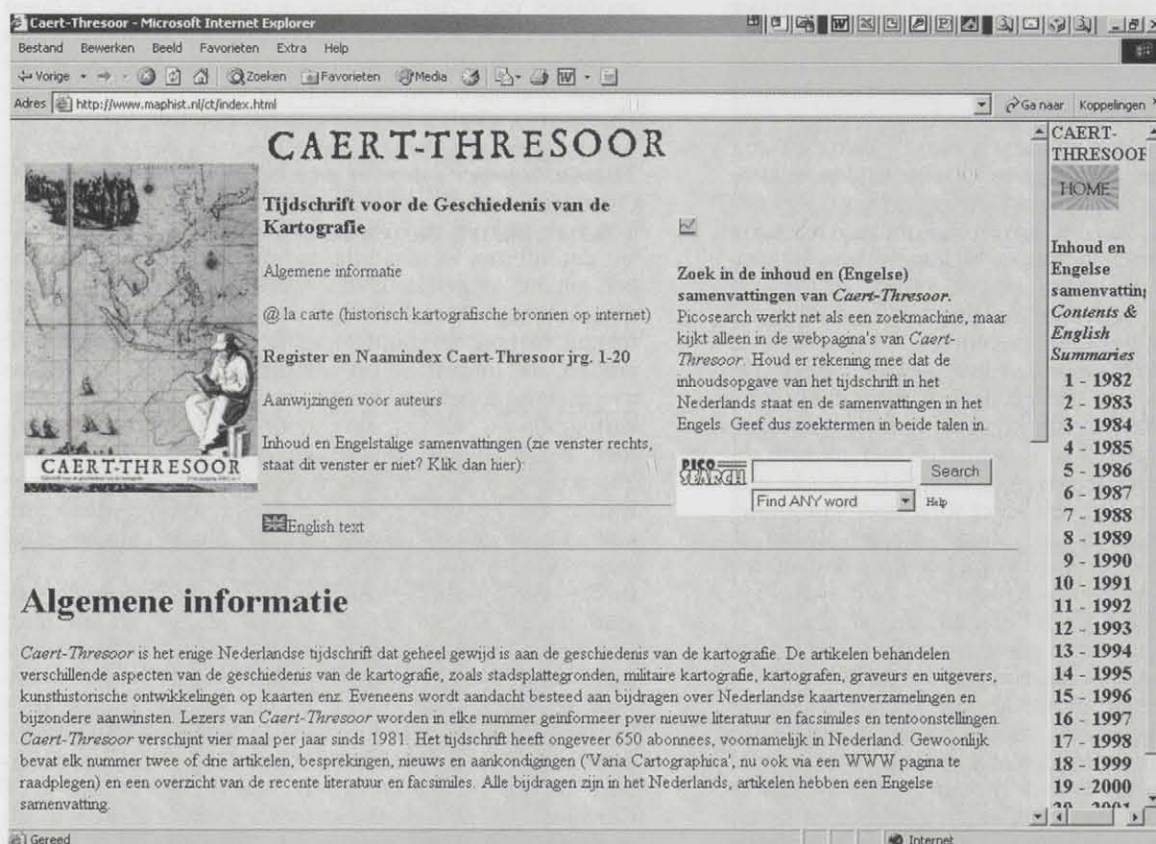
Ook het *Kartografisch Tijdschrift* heeft haar derde nummer van deze jaargang aan internet gewijd. Zie voor de inhoud van dit nummer: <http://kartoweb.itc.nl/kt/index.htm>.

De redactie spreekt de hoop uit, dat veel lezers internet gaan waarderen als een nieuwe en belangrijke bron op het gebied van de geschiedenis van de kartografie.

Internet en historische kartografie: plaatjes kijken of een nuttige bron?

Internet is als communicatiemiddel bijna niet meer weg te denken. Vele mensen surfen dagelijks over het web. Ook in de wetenschap is het gebruik van internet sterk toegenomen. Studenten en onderzoekers halen er steeds meer informatie af, maar zetten er ook zelf informatie op. Net als alle andere wetenschappen komt er ook over historische kartografie steeds meer op internet te staan. Dit houdt niet op bij alleen oude kaarten. De vraag is of deze internetbronnen ook enige waarde hebben; is internet voor de historische kartografie een nuttige bron?

1. De startpagina van Caert-Thresoor.

In dit artikel zal eerst een uitleg worden gegeven over internet (de digitale snelweg). Daarna zal via onderzoek op het World Wide Web zelf, informatie worden gegeven over de kwaliteit van internetpagina's met betrekking tot de historische kartografie. Dit gebeurt door te kijken naar bereikbaarheid en kwaliteit.

G.M. van der Molen is student sociale geografie/planologie aan de Universiteit Utrecht. Tevens is hij als student-assistent werkzaam op de kaartenzaal. Eén van zijn werkzaamheden is het bijwerken van *Oddens' bookmarks*. Dit artikel is gebaseerd op de literatuurscriptie, die hij in het kader van zijn studie schreef. Zijn begeleider hierbij was P.C.J. van der Krogt.

Wat is internet?

Internet is een koppeling van honderdduizenden netwerken. Miljoenen computers staan via deze netwerken met elkaar in verbinding en wisselen informatie met elkaar uit (zie URL 1). Omdat deze uitwisseling van informatie met hoge snelheid gaat, wordt het ook wel de 'digitale snelweg' genoemd. Internet heeft vele mogelijkheden. Van die mogelijkheden worden e-mail en het World Wide Web het meest gebruikt.

E-mail is een eenvoudige manier om elektronisch berichten tussen personen uit te wisselen. Alles wat men als verstuurd van e-mail (electronic mail) dient te weten, is het e-mailadres van de ontvanger. Met een e-mail-

programma kunnen dan tekstberichten met eventueel een bijlage worden verstuurd. Grote voordelen zijn de snelheid (binnen enkele seconden is het bericht bij de ontvanger) en de geringe kosten, men betaalt immers geen verzendkosten (zie URL 2).

De bekendste toepassing op internet is het World Wide Web (WWW). Veel mensen denken dat internet hetzelfde is als het WWW, maar het tegendeel is waar. Het World Wide Web is een toepassing van internet. Wel is het de toepassing die het meest tot de verbeelding spreekt van mensen (zie URL 3). Het is de omgeving waar de gebruiker kan 'surfen' van het ene document naar het andere, door middel van hypertext verbindingen of 'links'. Links zijn verwijzingen naar (web)pagina's. De programmeertaal waarin deze pagina's gemaakt zijn heet HTML (HyperText Markup Language). Het voordeel van HTML is dat het tekst, afbeeldingen, geluid en video kan combineren in één document. Dat maakt internet zo handig als informatiebron. Alle bestanden op internet hebben ieder hun eigen URL (= internetadres). URL staat voor Universal Resource Locator. Met dit adres kan men de pagina's vinden en onthouden (zie URL 1).

Internet ontstond tijdens de Koude Oorlog in het begin van de jaren zestig van de vorige eeuw. Het was een project van het Ministerie van Defensie van de Verenigde Staten. Een aantal computers werd samengevoegd tot een bescheiden netwerk, dat Arpanet (Advanced Research Projects Agency Network) werd genoemd. Dit netwerk moest stand kunnen houden tijdens een gevreesde (Russische) kernaanval. Wanneer een gedeelte van het netwerk vernietigd zou worden, kon het overblijvende gedeelte nog functioneren, aangezien niet alle gegevens op één centrale computer lagen opgeslagen.

Al snel sloten andere branches en netwerken zich aan bij Arpanet. De universiteiten van Los Angeles, Santa Barbara, Stanford en Utah behoorden tot de eersten die op het netwerk werden aangesloten. Arpanet groeide sterk en werd meer en meer gebruikt door onderzoekers aan universiteiten. Militaire transacties verhuisden dan ook al vlot naar een ander soortgelijk netwerk.

Netwerken werden populair en tijdens de jaren tachtig zagen heel wat nieuwe netwerken het licht: NSFNet (Amerikaanse National Science Foundation), Usenet, Bitnet, CSNet en NASA Science Internet. In 1990 werden al deze netwerken samengevoegd: internet was geboren. Vanaf 1991 werden ook commerciële transacties toegelaten. Vanaf dat moment kende het netwerk wereldwijd een explosieve groei. Vele bedrijven, overheidsinstellingen en onderwijsinstellingen verspreiden nu over het net informatie (zie URL 1, 2 en 3).

De internetpopulatie stijgt de laatste jaren enorm. In 1995 waren er 22 miljoen internetters, in 1999 ruim 175 miljoen en de huidige internetpopulatie wordt geschat op 560 miljoen gebruikers. Particulieren gaan steeds meer online, het sturen van een e-mail behoort nu, anno 2002, al tot dagelijkse bezigheden. Er wordt tegenwoordig steeds meer van uitgegaan dat men thuis ook over internet beschikt (zie URL 4).

Belangrijkste voordelen van internet zijn dat het een schat aan informatie bevat die 24 uur per dag beschikbaar is. Deze informatie is gemakkelijk te actualiseren en is interactief. De komst van internet heeft ook ge-

zorgd voor een nieuwe, snelle manier van communicatie waarin gemakkelijk contact kan worden gelegd met iedereen ter wereld.

Het grootste nadeel van internet is dat de aangeboden informatie lang niet altijd van goede kwaliteit is. Verder is het kwetsbaar: zonder elektriciteit, hard- en software is men nergens. De snelheid van het netwerk laat soms ook te wensen over, al ligt dit ook aan de eigen internetverbinding (zie URL 5, 6 en 7).

Soorten/typen websites over historische kartografie

Het is belangrijk te weten wat voor verschillende soorten en typen websites over historische kartografie op internet aanwezig zijn. Men kan immers niet alle sites over één kam scheren. Sommige geven heel gericht informatie over een bepaald onderwerp, ander geven informatie in een veel breder perspectief. Onderstaande lijst is een sortering van wat er op het gebied van de historische kartografie op internet te vinden is (zie URL 8 en 9):

1. Kaartverzamelingen/Verzamelaars
2. Verenigingen/Kartografische vakgroepen
3. Boeken/Tijdschriften
4. Onderzoekers
5. Verwijzingen (collectie met links)
6. Commerciële sites van kaartenhandelaren

Al deze soorten/typen zullen in de beschrijving over de websites de revue passeren. Verreweg het grootste aandeel hebben de kaartverzamelaars op internet. Over deze groep zal het meest gesproken worden.

Bereikbaarheid

Zoals in het artikel van Van Egmond (zie elders in dit nummer van *Caert-Thresoor*) naar voren komt, zijn de belangrijkste internetportalen voor de historische kartografie die van Roelof Oddens en Tony Campbell. Deze twee websites bieden duidelijk overzichtelijke rubrieken en geven grote aantallen 'links' naar specifieke kartografische onderwerpen. Een probleem is echter hoe internetgebruikers op deze pagina's terecht komen. Er kunnen wel mooie internetportalen aanwezig zijn, maar wanneer de geïnteresseerde internetter de URL's niet weet, schiet deze er niets mee op. Via zoekmachines zou men achter deze twee internetadressen kunnen komen (zie URL 8 & 9).

Om te testen hoe goed dit soort historisch kartografische webpagina's te vinden zijn, is er een klein onderzoek uitgevoerd. In een aantal bekende zoekmachines werd naar 'Old Maps' gezocht. Zoekmachines zijn gigantische databases van alle woorden die in webpagina's voorkomen. De resultaten van dit onderzoek zijn weergegeven in tabel 1.

In de eerste kolom is het totaal aantal hits (pagina's die de zoekmachine vindt) te zien. De tweede kolom toont de plek waarop de pagina van Campbell te vinden is in de desbetreffende zoekmachine. Voor de derde kolom geldt dit voor *Oddens' Bookmarks* (zie URL 8 & 9).

Uit de resultaten van dit onderzoek valt op, dat de verschillende zoekmachines in kwaliteit en kwantiteit verschillen. Fastsearch, Yahoo en Google vinden de meeste resultaten, al moet er bij worden vermeld dat een aan-

Tabel 1. Resultaten in de verschillende zoekmachines 2002 (naar: Van der Krogt, 1999, blz. 27-32).

Zoekmachines	Aantal websites voor "Old maps"			History of Cartography Page (+ = Welcome page)			Oddens' Bookmarks (+ = Main page)		
	1997	1999	2002	1997	1999	2002	1997	1999	2002
Yahoo (URL 10)	About 200	6050	36,800	146	>200	24+	71	96	94
Excite* (URL 11)	843	1,180	48	>400	42 —	29 (115+)		10	—
Lycos (URL 12)	21	c. 800	>200*	—	>200	6 (56+)	—	>200	>200
Infoseek (URL 13)	1,659	4,205	>200*	98	8	29+	>400	>350	>200
Webcrawler* (URL 14)	34,920	113	48	>400	24	—	>400	—	—
Open Text (20/6 bestaat niet meer)	7,246	—	Bestaat niet	>350	—		>350	—	
HotBot (URL 15)	1,553	2,690 2	0,000	108 (178+)	11	20+	>400	48	27+
Metacrawler* (URL 16)	39	41	48	—	34+		—	40	—
Fast Search (URL 17)	Niet Gebruikt	6402	90,921		5+	6+		>200	>200
Mamma (URL 18)	Niet Gebruikt	64	56		20+	—		—	—
WebFerret* (URL 19)	Niet Gebruikt	500	500		1	18+		—	50+
Copernic 2001* (URL 20)	Niet Gebruikt	62	36		1	24+		—	—
Google (URL 21)	Niet Gebruikt	Niet Gebruikt	51,500			26+			119
AltaVista (URL 22)	Niet Gebruikt	Niet Gebruikt	5,939			>300			>300

NB. + = Mainpage of Welcome page van de pagina staat in zoekmachine
>200, zoekmachine geeft geen totaalaantallen

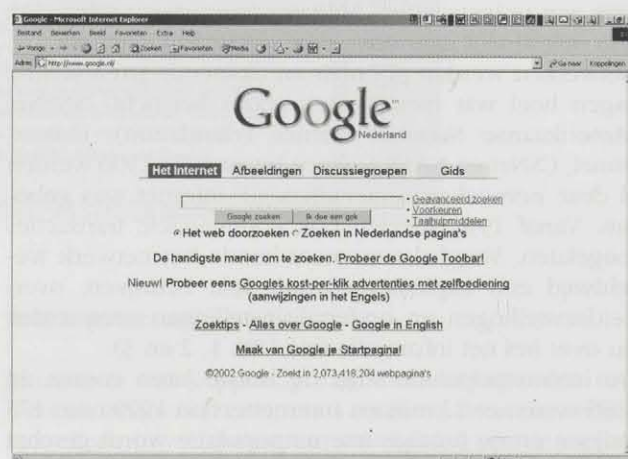
*Metasearch engines maken gebruik/combineren de resultaten van meerdere zoekmachines.

Van der Krogt heeft dit onderzoek in 1997 en 1999 ook uitgevoerd, resultaten zijn overgenomen.
Google vindt naast HTML-pagina's bestanden van Word, Powerpoint etc.

tal zoekmachines het totaal aantal hits (= resultaten) niet weergeeft. Copernic, Excite, Metacrawler en Mamma vinden de minste resultaten. Vooral Excite en Metacrawler (zijn nagenoeg hetzelfde) vallen erg tegen, beide sites vinden geen van beide internetportalen. In eerder onderzoek waren beide zoekmachines van beter niveau. Over het algemeen valt op te merken dat in de loop der jaren het aantal hits flink is toegenomen. Dit komt natuurlijk ook omdat het aanbod aan websites meer is geworden.

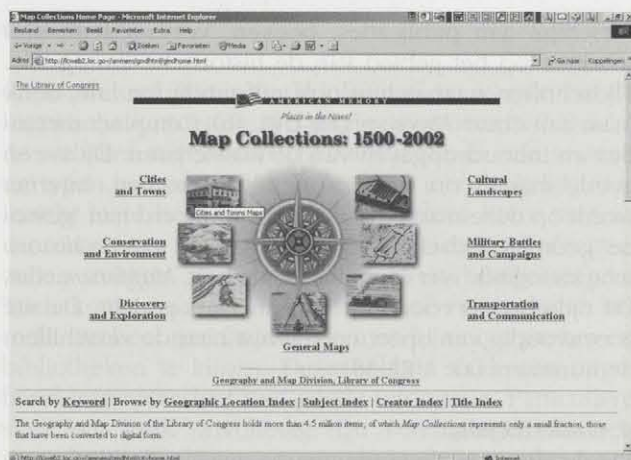
Qua kwantiteit zit het wel goed, maar hoe is het met de kwaliteit van de gevonden websites? Wanneer wordt gesteld dat de websites van Oddens en Campbell zeer belangrijke pagina's zijn voor iemand die zoekt naar oude kaarten (Old Maps), zouden deze twee pagina's hoog in de lijst van gevonden websites moeten staan. Dit valt echter tegen. Alleen Hotbot en Webferret hebben beide startpagina's bij de eerste vijftig zoekresultaten vermeld staan. In 1999 waren beide internetportalen beter te bereiken via de zoekmachines.

Naast de gebruikelijke manier van een zoekopdracht intypen in de zoekmachine hebben sommige zoekmachines ook de mogelijkheid om op categorie te zoeken. Bij Yahoo werkt dit uitstekend. Er moeten weliswaar enkele

2. Pagina van de zoekmachine Google.

le categorieën en subcategorieën doorgeklikt worden, maar dan zijn de sites van Oddens en Campbell al snel in beeld. Wat opvalt is dat bij elke categorie slechts enkele tientallen sites worden genoemd. Dit zorgt voor een overzichtelijk geheel. Bij onder andere Excite en

3. De startpagina van de kaartcollecties van de Library of Congress.

Lycos wordt ook gebruik gemaakt van categorieën, alleen zijn deze niet geschikt voor het zoeken naar historische kartografie (zie URL 8, 9 en 23).

De laatste mogelijkheid om een site te vinden is door gebruik te maken van de grote algemene internetportalen, zoals bijvoorbeeld *Startpagina.nl*. Dit is ook een soort zoeken op categorie, alleen dan zonder een echte zoekmachine die alles ondersteunt (zoals bij Yahoo). Deze manier van zoeken wordt steeds populairder. De belangrijke pagina's staan er vermeld, de onbelangrijke worden overgeslagen. De webbeheerders van deze startpagina's zorgen ervoor dat kwalitatief slechte websites niet op de pagina's terecht kunnen komen. Er moet aan eisen worden voldaan om een site te kunnen aanmelden (URL 24 en 23).

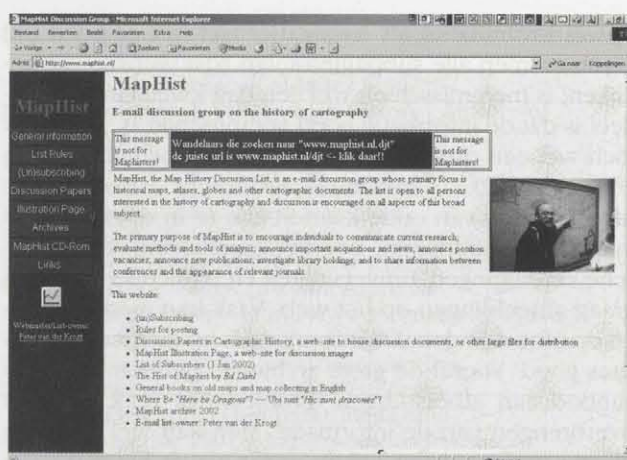
De manieren om gericht te zoeken zijn nu besproken. Waar *Oddens' Bookmarks* en de *History of Cartography* website van Campbell echter de meeste bezoekers vandaan halen, is door verwijzingen van andere sites. Probleem is dat dit meestal sites zijn met hetzelfde onderwerp: historische kartografie. Mensen die deze pagina's weten te bezoeken, zijn meestal ook bekend met de pagina's van Oddens en Campbell (zie URL 8 en 9).

Kwaliteit van de websites

Omdat er gigantisch veel websites over oude kaarten op internet te vinden zijn, is het onmogelijk om in detail te treden over de verschillende websites. Er zal een algemeen oordeel worden gegeven over de informatie die op de sites aanwezig is. Hiervoor zullen de verschillende soorten/typen sites besproken worden. De website van Campbell is hier een grote steun, het is het geordende portaal naar de verschillende sites (op onderdeel). Wanneer men deze site niet kent, komt men al gauw in een wirwar van internetpagina's (zie URL 9).

1. Kaartverzamelingen/Verzamelaars

Als eerste komen de kaartverzamelingen en verzamelaars aan bod. Het gaat hier om collecties van oude kaarten, schilderijen, atlanten, globes en historische beschrijvingen. Men vindt sites met verschillende soorten informatie. Bij de meeste websites ligt de nadruk op oude kaarten, atlanten en beschrijvingen.

4. De startpagina van MapHist.

Zo zijn er grote catalogi, waar kaarten in beschreven staan, vaak inclusief de plek waar men de desbetreffende kaart kan aantreffen. *IKAR* is een dergelijke website, waar een grote database met oude kaarten aanwezig is. Deze site maakt gebruik van de catalogi van enkele grote Duitse (staats)bibliotheken (zie URL 25). Via de zoekfunctie van de site kunnen beschrijvingen van kaarten worden bekeken. Er staat vermeld in welke bibliotheek (in Duitsland) het desbetreffende exemplaar te vinden is.

Een ander voorbeeld van een internetcatalogus is de pagina van *Copac*, die gratis toegang biedt tot de catalogi van 22 van de grootste universiteiten van Ierland en Engeland (zie URL 26). Deze sites zijn handig, goed van kwaliteit en leveren veel resultaten op. Nadeel is wel dat het vaak regionaal gebonden catalogi zijn.

Naast de catalogi zijn er een groot aantal, vooral nationale websites, waarop wordt aangegeven waar bepaalde collecties te vinden zijn. Een goed voorbeeld van een dergelijke site is die van de Koninklijke Bibliotheek, die precies aangeeft waar de belangrijkste Nederlandse kaartenverzamelingen te vinden zijn. Ook geeft het een beschrijving van het werk van professor Koeman, die in de *Atlantes Neerlandici* een beschrijving geeft van Nederlandse atlanten. De hoeveelheid informatie op deze site is echter toch bescheiden. Wel zijn de links naar de verschillende kaartenverzamelingen nuttig (zie URL 27).

De buitenlandse sites, die vergelijkbaar zijn met de die van de Koninklijke Bibliotheek, zijn vaak onoverzichtelijk. Een voorbeeld van een dergelijke site is die van de Zwitserse kaartencollectie. Het geeft een aantal verwijzingen naar kaartverzamelingen in de Zwitserse kantons. Duidelijkheid is er niet, en soms krijgt men alleen codes van kaarten, iets waar men als internetgebruiker niks mee kan (zie URL 28).

De meest informatieve en meest overzichtelijke pagina's zijn toch die van de verschillende bibliotheken. Een voorbeeld is de Library of Congress, de nationale bibliotheek van de Verenigde Staten of de British Library. Beide bibliotheken hebben een groot archief op internet. Naast veel afbeeldingen van oude kaarten vindt men ook catalogi, manuscripten, tekeningen en beschrijvingen. Deze sites bieden zeer veel informatie.

Zowel kwantitatief als kwalitatief ziet het er goed uit. Wanneer men alle subpagina's van zo'n website wil bekijken, is men misschien wel een dag kwijt! Groot voordeel is dat de informatie goed gerangschikt is. Dat blijkt toch wel een pré te zijn voor goed internetgebruik (zie URL 29 en 30).

Afbeeldingen van oude kaarten zijn er in overvloed op internet. Bibliotheken, overheidsarchieven, kartografische verenigingen, universiteiten en particulieren zetten graag afbeeldingen op het web. Vaak kan men inzoomen op afbeeldingen. De informatie is op de meeste websites goed. Vooral de grote archieven hebben een ruim aanbod aan afbeeldingen. Probleem is vaak het juist overbrengen van de informatie. Men kan wel naar een plaatje van een kaart kijken, maar wat is het nut daarvan wanneer de datering en beschrijving niet aanwezig zijn? Dit is vaak het probleem met particuliere websites. Mensen plaatsen een afbeelding op internet, maar weten er te weinig over. Maar vergeet niet, uitzondering bevestigt de regel! Er zijn zeker wel particulieren met kartografische kennis! Zo staat sinds enige tijd Kuypers gemeentatlas op een particuliere website. Uiterst nauwkeurig en met mooie afbeeldingen (zie URL 31). De universiteiten hebben een groot aandeel in de websites met afbeeldingen, vaak gericht op de plaats, regio of land waar ze zelf in gevestigd zijn. De informatie is nauwkeurig. Een voorbeeld is de website van de University of Texas (zie URL 32). Het nadeel van internet is dat de kwaliteit van de afbeeldingen soms te wensen overlaat. De overheid is al genoemd in de vorm van bibliotheken en universiteiten. Hiernaast hebben ook veel overheden zelf een kartografische website. Zo heeft bijvoorbeeld de overheid van Israël verschillende oude kaarten van Jeruzalem on line staan (zie URL 33). Toch zijn er niet veel van dit soort sites. De informatie die het verschaft is uitstekend, de afbeeldingen zijn ook van goede kwaliteit.

2. Verenigingen/Kartografische vakgroepen

Verenigingen hebben vaak een eigen website waar aandacht is voor historische kartografie. Deze sites bieden vooral informatie voor leden. Er staat bijvoorbeeld op wanneer er conferenties of vergaderingen zijn. Notulen zijn ook te vinden. Als niet-lid heeft men weinig te zoeken op deze pagina's, al geven ze wel goede links naar sites met kartografische informatie. Toegang tot de verenigingen-websites geeft *Map societies around the world*. Dit is een website waar alle verenigingen met betrekking tot de historische kartografie op vermeld staan (zie URL 34).

Voorbeelden van dergelijke websites zijn die van de Nederlandse Vereniging voor Kartografie of die van het Internationale Coronelli Geselschaft. Deze laatste is de enige vereniging die zich bezighoudt met het bestuderen van oude globes. Op de website kan men zich aanmelden als nieuw lid, verder staat de catalogus van hun tijdschrift on line. Nieuwe publicaties, data van symposia en informatie zijn ook te bekijken (zie Koop, 1998, blz. 21-26; URL 35 en 36).

3. Boeken/Tijdschriften

Handig aan sites van de in de vorige paragraaf genoemde verenigingen is ook dat ze samen met die van universiteiten en bibliotheken inzicht geven in wat er

verschijnt aan publicaties, boeken, verslagen en tijdschriften op het gebied van de historische kartografie. Tijdschriften staan echter ook zelfstandig on line, denk maar aan *Caert-Thresoor* (zie URL 36). Compleet met index en inhoudsopgaven van de laatste jaren. Dit is een goede manier om aan informatie te komen. Internet wordt op deze manier ideaal gecombineerd met 'gewone' gedrukte tijdschriften. Op het gebied van de historische kartografie is er één on line-tijdschrift, *Mapforum.com*. Dit tijdschrift is vooral op verzamelaars gericht. De site is eenvoudig van opzet en verwijst naar de verschillende nummers (zie URL 38).

4. Onderzoekers

Via de sites van de verenigingen, maar ook via de universiteiten kan men in contact komen met onderzoekers op het gebied van de historische kartografie. Via e-mail zijn zij te benaderen. Bijna elke medewerker van de universiteit heeft e-mail en is in de database van de desbetreffende universiteit te vinden. Dit is een van de makkelijke dingen van internet. Op de site van de afdeling kartografie van de Universiteit Utrecht is ook zo'n lijst van medewerkers aanwezig (zie URL 39).

5. Verwijzingen (collectie met links)

Twee websites die ruim aan bod komen in het eerder aangehaalde artikel van Van Egmond zijn de sites van Oddens en Campbell. Ze staan vol met verwijzingen naar historisch-kartografische pagina's. Naast deze twee grote internetportalen proberen ook anderen soortgelijke sites op te zetten. Deze zijn echter bij lange na niet zo uitgebreid en de links die erop vermeld staan vindt men ook terug bij Oddens en Campbell (zie Oddens, 1998, blz. 14-20; URL 8 en 9).

6. Commerciële sites van kaartenhandelaars

Als laatste komen de verkopers van oude kaarten aan bod. Het aanbod is enorm, vooral wanneer men zoekt met een zoekmachine. Er worden vele kaarten aangeboden en vaak is er de mogelijkheid om on line te bestellen. De vraag is in hoeverre dit vertrouwd is wanneer men de kaart zelf niet in handen heeft gehad. Via de portalen van Oddens en Campbell kan men bij een aantal verkoopadressen komen (zie URL 8 en 9). De sites bieden meestal weinig informatie over de aangeboden kaarten, een afbeelding is wel aanwezig (zie URL 40). Deze verkoopsites lijken vooral gericht op mensen met verstand van oud kartografisch materiaal. Zij weten wat er op de markt aanwezig is en zijn prijsbewust. Een positieve uitzondering is de *Cartographica Neerlandica*-website, die kaarten van Ortelius aanbiedt, maar daarbij ook een beschrijving geeft van alle Ortelius-kaarten. De verschillende kaarten worden zeer uitgebreid beschreven. De 'backgrounds' leveren veel informatie over de kaart zelf, maar ook over de tekst op de achterkant. De verkoper heeft duidelijk veel aandacht besteed aan deze pagina. Alleen de lay-out van deze website ziet er nog wat simpel uit (zie URL 41). Naast de verkoop van kaarten zijn er boeken over oude kaarten te koop. Grote boekverkopers op internet, zoals *Amazon.com*, hebben er grote aantallen van liggen (zie URL 42).

Conclusie

Concluderend, wat is nu de informatieve waarde van de historische kartografie webpagina's op internet? Omdat de websites over historische kartografie in vele soorten en typen aanwezig zijn, is het bijna noodzakelijk daar inzicht in te hebben. Via zoekmachines komt men in een chaos van websites terecht. De meeste internetters zullen zoeken naar afbeeldingen en beschrijvingen. Toch komen ze vaak bij catalogi of verenigingen terecht. Probeer gericht te zoeken en bij universiteiten en bibliotheken te kijken. Deze hebben vaak een uitgebreid internetarchief met goede informatie. Particuliere sites zijn vaak onvolledig. De verenigingen kunnen meer bekendheid geven aan de internetportalen voor historische kartografie, zoals die van Oddens en Campbell. Over het algemeen is de informatie die over historische kartografie wordt gegeven op internet zeer bruikbaar. Het is niet voor niets dat mensen zoals Oddens en Campbell zoveel tijd steken in het goed bereikbaar maken van kartografische websites. Er is voldoende goede informatie te vinden, kwalitatief zijn de sites veelal van een hoog niveau. Het grootste probleem is echter de juiste site en informatie te vinden. Dat is een heel zwak punt. Vandaar dat het van groot belang is dat de historisch-kartografische internetportalen aan bekendheid winnen. Misschien is er een mogelijkheid om meer samen te werken met websites zoals *Startpagina.nl*, die dagelijks honderdduizenden bezoekers trekt (zie URL 8, 9 en 24). Kortom, vaak goede informatie, die (te) slecht te vinden is.

LITERATUUR

- Koop, O. (1998), De NVK-server, een digitale outlet voor en door leden <http://nvkserver.frw.ruu.nl/>. - In: R.E. Kuunders, red., *Kartografie en Internet*. - Amersfoort : Nederlandse Vereniging voor Kartografie. - Blz. 21-26.
- Krogt, P.C.J. van der (1999), History of cartography on the internet. - In: F.J. Ormeling, red., *Proceedings of the Sessions on Teaching History of Cartography, IV and V 'Continuing Education in Cartography'*. - Utrecht University : Faculty of Geographical Sciences. - Blz. 27-32.
- Oddens, R.P. (1998), Een virtuele tour door Oddens' Bookmarks. - In: R.E. Kuunders, red., *Kartografie en Internet*. - Amersfoort : Nederlandse Vereniging voor Kartografie. - Blz. 14-20.

LIJST VAN URL'S

(Peildatum: 29 augustus 2002)

- URL 1: De geschiedenis van internet
- <http://www.be-wired.com/info/geschiedenis.htm>
- URL 2: Web-specific art: het World Wide Web als artistiek medium - <http://simsim.rug.ac.be/web-specific-art/>
- URL 3: Meijer, A. (1996), Link online - De geschiedenis van internet in een notedop - <http://www.tem.nhl.nl/~link/19950304.htm>
- URL 4: Global Internet Statistics - <http://www.gleach.com/globstats/index.php3>
- URL 5: Internet inhoud - <http://www.csnet.nl/internet/>
- URL 6: Ministerie van Verkeer en Waterstaat (2000). Internetters nauwelijks bewust van mogelijke veiligheidsrisico's - <http://www.minvenw.nl/cend/dvo/persinfo/data/persberichten/001207.xxxx.html>
- URL 7: SOW kerken (2002). Workshop opzet en beheer van een website - <http://www.sowkerken.nl/plgem/workshop/workshop.htm>

- URL 8: Oddens, R.P. (1996). Oddens' bookmarks. The fascinating world of maps and mapping - <http://oddens.geog.uu.nl/index.html>
- URL 9: Campbell, T. (1997). Map History / History of Cartography - <http://ihr.sas.ac.uk/maps/>
- URL 10: Yahoo! - <http://www.yahoo.com>
- URL 11: Excite - <http://www.excite.com>
- URL 12: Lycos - <http://www.lycos.com>
- URL 13: Infoseek / GO - <http://www.infoseek.com>
- URL 14: Webcrawler - <http://www.webcrawler.com>
- URL 15: Hotbot - <http://www.hotbot.com>
- URL 16: Metacrawler - <http://www.metacrawler.com>
- URL 17: Fast Search - <http://www.alltheweb.com>
- URL 18: Mamma - <http://www.mamma.com>
- URL 19: Ferretsoft homepage - WebFerret - <http://www.zdnet.com/ferret/index.html>
- URL 20: Copernic 2001 - <http://www.copernic.com>
- URL 21: Google - <http://www.google.com>
- URL 22: AltaVista - <http://www.altavista.com>
- URL 23: Yahoo! Directory Historical Maps - <http://dir.yahoo.com/Arts/Humanities/History/Maps/>
- URL 24: Startpagina.nl - <http://www.startpagina.nl/>
- URL 25: Staatsbibliotheek zu Berlin / IKAR - <http://www.gbv.de/cgi-bin/nph-ikar>
- URL 26: COPAC Home Page: University Research Library Catalogue - <http://copac.ac.uk/>
- URL 27: Koninklijke Bibliotheek - the most important Dutch map collection - http://www.kb.nl/kb/resources/frame-set_kb.html?/kb/skd/atlantes/preface.html
- URL 28: Kartensammlungen und Bibliothekskataloge - Switzerland - <http://www.stub.unibe.ch/bbs/maps/links.html>
- URL 29: Library of Congress - Map Collections Home Page - <http://memory.loc.gov/ammem/gmdhtml/gmdhome.html>
- URL 30: The British Library Map Collections - <http://www.bl.uk/collections/maps.html>
- URL 31: De Gemeente Atlas van Nederland J. Kuyper 1865-1870 - <http://www.rat.de/kuijsten/atlas/>
- URL 32: University of Texas - PCL Map Collection - <http://www.lib.utexas.edu/maps/>
- URL 33: Jerusalem in Old Maps and Views - <http://www.israel-mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00jb0>
- URL 34: Map Societies around the World - <http://www.csuohio.edu/CUT/MapSoc/>
- URL 35: Nederlandse Vereniging voor Kartografie - <http://www.kartografie.nl/nvk/>
- URL 36: Coronelli Society - <http://www.coronelli.org>
- URL 37: Caert-Thresoor - <http://www.maphist.nl/ct/index.html>
- URL 38: MapForum.Com - An On-line Antique Map Magazine - <http://www.mapforum.com/>
- URL 39: Utrecht Cartography Staff - <http://cartography.geog.uu.nl/staff.html>
- URL 40: Raremaps - <http://www.raremaps.com/>
- URL 41: Cartographica Neerlandica - <http://www.orteliusmaps.com>
- URL 42: Amazon.com - Earth's Biggest Selection - <http://www.amazon.com>

SUMMARY

The internet and the history of cartography: looking at pictures or a useful resource?

Nowadays we can find more and more cartographic websites on the internet. Two major questions are: whether these websites are useful, and why? Furthermore, many search engines cannot find the best sites. In the case of the history of cartography the quality of the webpages is generally good enough. The websites of universities and libraries, especially, are very informative: we can find not only many images but also descriptions and catalogues. The internet portals of Oddens and Campbell enable cartographic sites to be available to everyone.

20 - 26

november

2002

Tentoonstelling

'Breda in Kaart' in de Grote Kerk

20 tot 26 november 2002

Grote Kerk

open: 10.00 tot 17.00 uur

toegang € 3,50 (tijdens de Fair € 5,50)

De tentoonstelling 'Breda in Kaart' die ter gelegenheid van de Vijfde European Map Fair in de Grote Kerk van Breda zal worden gehouden is voor liefhebbers van de cartografie bijzonder aantrekkelijk. Breda als de stad der Nassau's heeft een bijzondere plaats ingenomen in de Nederlandse geschiedenis. De drie befaamde veroveringen van de stad hebben heel wat kaarten en prenten opgeleverd. De eerste in 1590 met het turfschip is een bekend huzarenstukje. De tweede in 1625 door Spinola en de derde in 1637 door Frederik Hendrik zijn in een aantal schitterende belegeringskaarten vastgelegd, die ook nog voor een belangrijk deel als nieuwskaarten, de voorlopers van het moderne krantenwezen, hebben gefungeerd. Verder heeft de stad in de zeventiende eeuw voor de gehele Nederlanden model gestaan voor de moderne vestingbouw.

In de negentiende eeuw was het een schoolvoorbeeld van een stad die in enkele decennia de knellende banden van de middeleeuwse omwalling van zich afschudde en tot een moderne stad uitgroeide. Dit alles werd in talloze kaarten vastgelegd: kaarten van de stadsplattegrond, horizontale stadsaanzichten of prospecten, belegeringskaarten, kaarten van de Baronie van Breda en kaarten van het derde Kwartier van het Hertogdom Brabant waartoe Breda behoorde. Boeiende historische prenten die op de geschiedenis van Breda betrekking hebben, zoals uit de bekende reeks van Hogenberg's historieplaten, verlevendigen het historisch verloop. Beide tentoonstellingen vullen elkaar op een aantrekkelijke wijze aan. Een informatieve wandelgids geeft aan het bezoek aan de tentoonstelling een blijvende waarde.

27 september

t/m

1 december

2002

Expositie

'Breda in Kaart' in Breda's Museum

27 september t/m 1 december 2002

Breda's Museum Parade 12 [Keizerstraat]
Breda

open: dinsdag t/m zondag en op feestdagen
van 10.00 tot 17.00 uur

toegang € 3,50

Van de 750 jaar dat Breda bestaat, getuigen talloze afbeeldingen. De vroegste dateren uit de 16e eeuw. In de eeuwen daarna zijn vele kaarten, prenten en tekeningen gemaakt die een beeld geven van de historische ontwikkeling van de stad. Een deel van dit kostbare beeldmateriaal wordt te Breda zelf bewaard, in de collecties van Breda's Museum en het Stadsarchief. De allermooiste en interessantste stukken vinden we in een aantal gevallen echter buiten Breda. Musea en archieven in binnen- en buitenland zijn bereid gevonden om deze kostbare documenten tijdelijk af te staan, zodat tijdens dit herdenkingsjaar de unieke gelegenheid ontstaat om het mooiste historische beeldmateriaal uit de Bredase geschiedenis in overzicht bijeen te zien.

De expositie zal zich concentreren op materiaal uit de periode van de 16e eeuw tot halverwege de 19e eeuw. Leitmotiv worden de kaarten, stadsplattegronden waarop belangrijke ontwikkelingen van en rond Breda staan af te lezen. Prenten en tekeningen, die veelal stadsgezichten bieden, worden daaraan gerelateerd. De ontwikkeling van de stad ging vaak gelijk op met de geschiedenis van de vesting. Aanpassingen van de vestingwerken gaven aanleiding om nieuwe kaarten te laten maken. Ook werden kaarten gemaakt om de gebeurtenissen tijdens belegeringen vast te leggen. Een aantal daarvan, uit de periode van de Tachtigjarige Oorlog, zijn pronkstukken op groot formaat, waarvan die door Jacques Callot (1625), Baltasar Floris van Berckenrode en Jan Gerritsz van Bronckhorst (beiden 1637) het indrukwekkendst zijn. 'Breda in Kaart' zal als tentoonstelling een van de spectaculaire sluitstukken worden van een groots herdenkingsjaar. Een uitvoerige wandelgids is beschikbaar.

Stichting

HISTORISCHE CARTOGRAFIE

VAN DE NEDERLANDEN

Internetportalen voor de geschiedenis van de kartografie

Via internet is inmiddels een gigantische hoeveelheid informatie over de meest uiteenlopende zaken voor de surfer beschikbaar. En elke dag weer worden vele duizenden sites aan die gegevensmassa toegevoegd. Ook liefhebbers van de geschiedenis van de kartografie kunnen op internet hun hart ophalen. Het is echter nog niet zo eenvoudig om in relatief korte tijd wegwijs te worden in de virtuele historisch-kartografische wereld. Gelukkig bestaan er zogeheten 'internetportalen': websites die onder meer met behulp van gerubriceerde en soms geannoteerde 'links' een overzicht trachten te geven van de geschiedenis van de kartografie op het wereldwijde web. Dit artikel biedt een gedetailleerde en geïllustreerde kennismaking met de twee belangrijkste portalen van dit moment: *Oddens' Bookmarks*¹ en *Map History/History of Cartography: THE Gateway to the Subject*.²

Al eerder kwamen de twee websites in *Caert-Thresoor* aan bod en wel in de internetrubriek @ la Carte.³ De ruimte, die deze telkens terugkerende rubriek ter beschikking staat, liet het toen niet toe om al te diep op beide sites in te gaan.

In bovengenoemde @ la Carte werd tevens het gebruik van algemene zoekmachines aangestipt. Met zoekmachines, als Alta Vista, Yahoo, Lycos en Google,⁴ kan op trefwoorden naar historisch-kartografische onderwerpen gezocht worden. Het aantal 'hits' is dan echter vaak erg groot (zie ook het artikel van Van der Molen in dit nummer). Bovendien kan er veel 'ruis' – treffers die niet ter zake doen – in de gevonden zoekresultaten zitten. Door via *Oddens' Bookmarks* en *Map History/History of Cartography* op internet te zoeken naar oude kaarten en hun makers, zijn deze problemen grotendeels te vermijden. Beide sites vormen als het ware een selectiefilter tussen enerzijds de steeds uitdijende informatiemassa op internet en anderzijds de (historisch-)kartografische surfer.

Oddens' Bookmarks: zoek en vind!

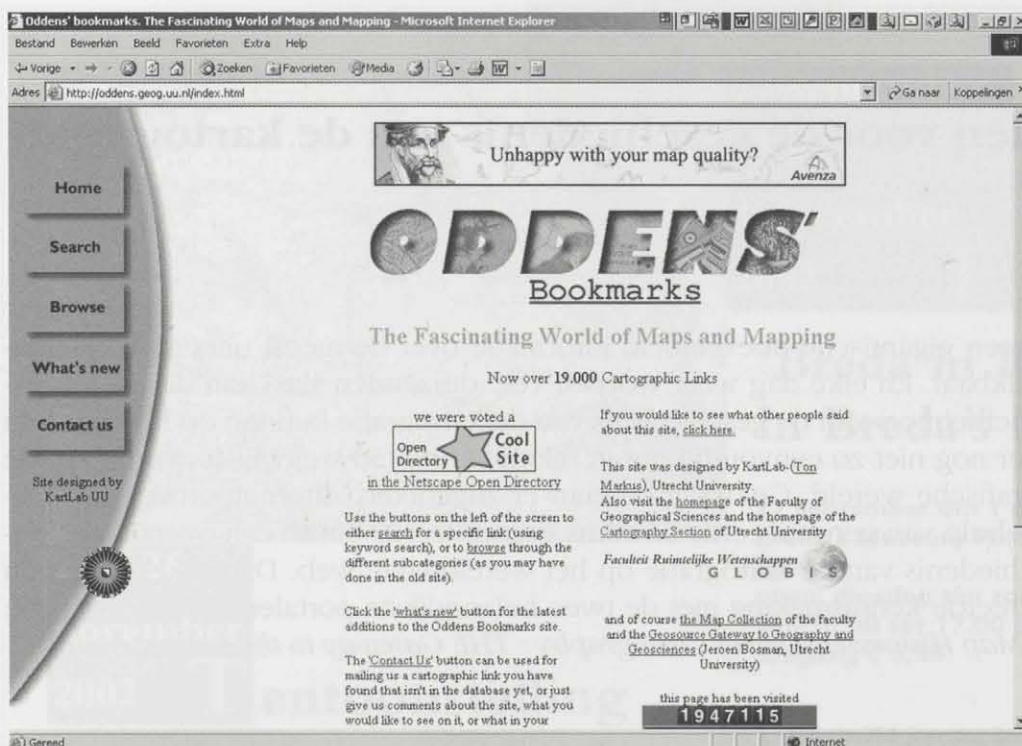
De drijvende kracht achter *Oddens' Bookmarks* is Roelof Oddens, de nu 57-jarige kaartbeheerder van de kaartenzaal van de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht (zie afbeelding 1). In februari 1996 begon hij 'zijn' site, die toen nog slechts bestond uit een lijstje met gerubriceerde links naar kartografische sites. Een half jaar later al was het aantal links tot 600 aangegroeid, te groot om tot een overzichtelijke opsomming te komen. Met hulp van een Peter van der Krogt – kaarthistoricus, webdeskundige en redacteur van dit tijdschrift – werd daarom een nieuwe layout ontworpen, die bestond uit dertien categorieën en

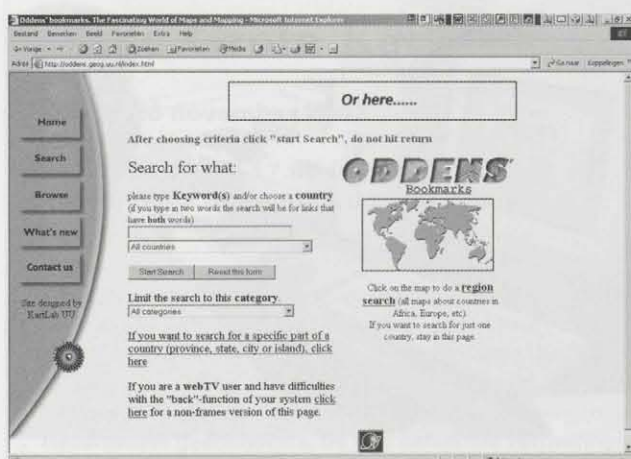
1. Roelof Oddens is de man achter *Oddens' Bookmarks* (foto: Marco van Egmond).

veertig subcategorieën, alle afzonderlijk aanklikbaar. Vervolgens vertoonden zowel het aantal links als het aantal bezoekers een duidelijke groei. In 1999 waren er op *Oddens' Bookmarks* rond de 6.500 verwijzingen naar kartografisch gerelateerde webpagina's, terwijl per maand 20.000 bezoekers de site wisten te vinden. Uitpuilende rubriecken en een regelmatig overbelaste server waren het gevolg. Een nieuwe aanpak van de website bleek wederom noodzakelijk. In 1999 ontwierp Ton Markus van het Kartografisch Laboratorium van de Utrechtse Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen een speciale database voor *Oddens' Bookmarks*, waardoor het mogelijk werd op meer eenvoudige wijze links toe te voegen of te veranderen. De lay-out kreeg een professioneel aanzien en de database werd middels een zoekmachine raadpleegbaar (zie afbeelding 2). Momenteel (peildatum: augustus 2002) bevat *Oddens' Bookmarks* ruim 20.000 links en elke maand komen er wel zo'n 500 bij. Sinds de opening van de site, nu zes jaar geleden, werden meer dan twee miljoen bezoekers geteld.

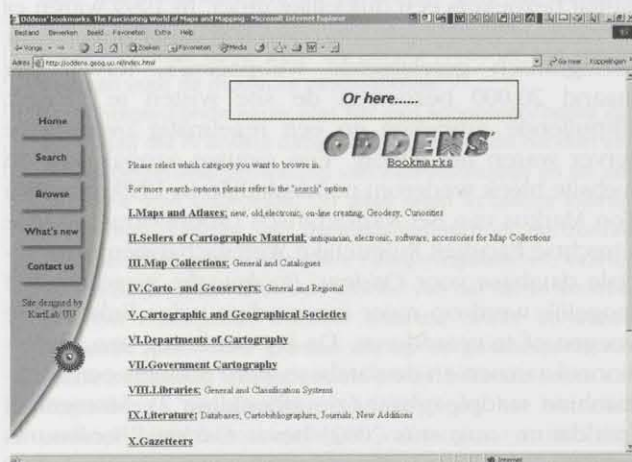
Drs. M. van Egmond (1969) is Aio historische kartografie aan de Universiteit Utrecht en redacteur van *Caert-Thresoor*.

2. De startpagina van Oddens' Bookmarks.

3. Via het 'Search'-scherm kan men zoeken op trefwoorden, regio en categorie.

4. Via het 'Browse'-scherm is het mogelijk meer thematisch te zoeken.

Maandelijks zijn er nu maar liefst 45.000 'hits', veroorzaakt door 35.000 unieke bezoekers! Daarmee mag *Oddens' Bookmarks* tot één van de meest succesvolle websites in de wereld gerekend worden.

'Search' en 'Browse'

Hoe kan een historisch-kartografisch geïnteresseerde in *Oddens' Bookmarks* de informatie vinden, die hij of zij nodig denkt te hebben? Door gebruik te maken van de 'Search'-functie (zoeken) of de 'Browse'-functie (grasduinen).

Middels de 'Search'-functie kan gezocht worden op 'Keyword' (zie afbeelding 3). De termen 'Ortelius' en 'Blauw' leveren dan bijvoorbeeld zeventien respectievelijk 89 websites met informatie over de desbetreffende kartografen op. Indien wenselijk, is de zoekopdracht te specificeren door het kiezen van een werelddeel of land en door het kiezen van een bepaalde categorie.⁵ Uiteraard kan ook alleen op gebieden of categorie geselecteerd worden. Daarnaast biedt *Oddens' Bookmarks* de mogelijkheid om te zoeken op een specifiek deel van een land (provincie, staat, stad of eiland). Alsof dat nog niet genoeg is, kan men een 'Region search' doen met behulp van een 'clickable' kaart van de wereld.

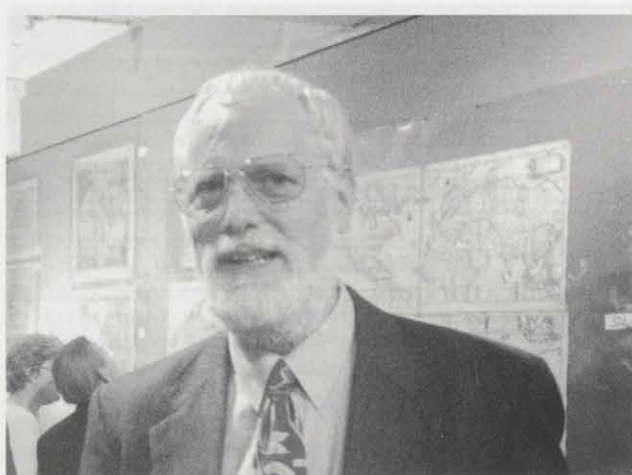
De 'Browse'-functie in *Oddens' Bookmarks* is nuttig wanneer men op een meer algemeen niveau naar (historisch-)kartografische informatie zoekt (zie afbeelding 4). Voor kaarthistorici zijn dan met name interessant de subcategorieën 'Maps and Atlases-Old' (binnen categorie 'I. Maps and Atlases', ruim 2.000 links), 'Antiquarian' (binnen categorie 'II. Sellers of Cartographic Material', circa 300 links), 'Catalogues' (binnen categorie 'III. Map Collections', circa tachtig links), 'Cartobibliographies' en 'History of Cartography - Literature' (binnen categorie 'IX. Literature', circa negentig links). Ook hier kan de zoekopdracht weer worden beperkt door een bepaalde regio te selecteren. Door het aanklikken van 'Netherlands'

binnen de rubriek 'Maps and Atlases-Old' komen bijvoorbeeld ongeveer 1.200 verwijzingen naar relevante websites voor het voetlicht.

Niet alle websites, waarop kartografie is te vinden, krijgen een link in *Oddens' Bookmarks*. Er bestaan bepaalde minimumeisen ten aanzien van ontwerp en inhoud, waaraan een site moet voldoen wil deze in aanmerking komen voor een vermelding. De opgenomen links worden regelmatig gecontroleerd of zij nog steeds 'in de lucht' zijn. Het komt immers meer dan eens voor dat websites ter ziele gaan of een ander adres krijgen. Met dit 'updaten' is de webmaster, Roelof Oddens, een groot deel van zijn vrije tijd kwijt. Voorts vraagt het toevoegen van relevante sleutel- of trefwoorden Oddens' nodige aandacht. Student-assistenten schieten hem daarbij echter vaak te hulp.

Map History/History of Cartography: historisch-kartografische wegwijzer

Net als *Oddens' Bookmarks* dankt de website *Map History/History of Cartography* zijn bestaan aan het enthousiasme van een individu, in dit geval de 61-jarige Tony Campbell (zie afbeelding 5). Vanaf 1997 houdt Campbell, sinds 2001 gepensioneerd kaartbeheerder van The British Library,⁶ via zijn site nauwlettend in de gaten wat er op het web en daarbuiten aan historische kartografie geschiedt. In tegenstelling tot *Oddens' Bookmarks*, dat het karakter van een echte zoeksite heeft, is de 'gateway' *Map History/History of Cartography* meer om te 'browsen'. Doelstelling is het bieden van 'all the worthwhile information about early maps', direct of indirect. De site functioneert daarmee als een wegwijzer binnen de discipline van de geschiedenis van de kartografie. Het vormt een onderdeel van de site *History*,⁷ die onderhouden wordt door het Institute of Historical Research van de Universiteit van Londen.

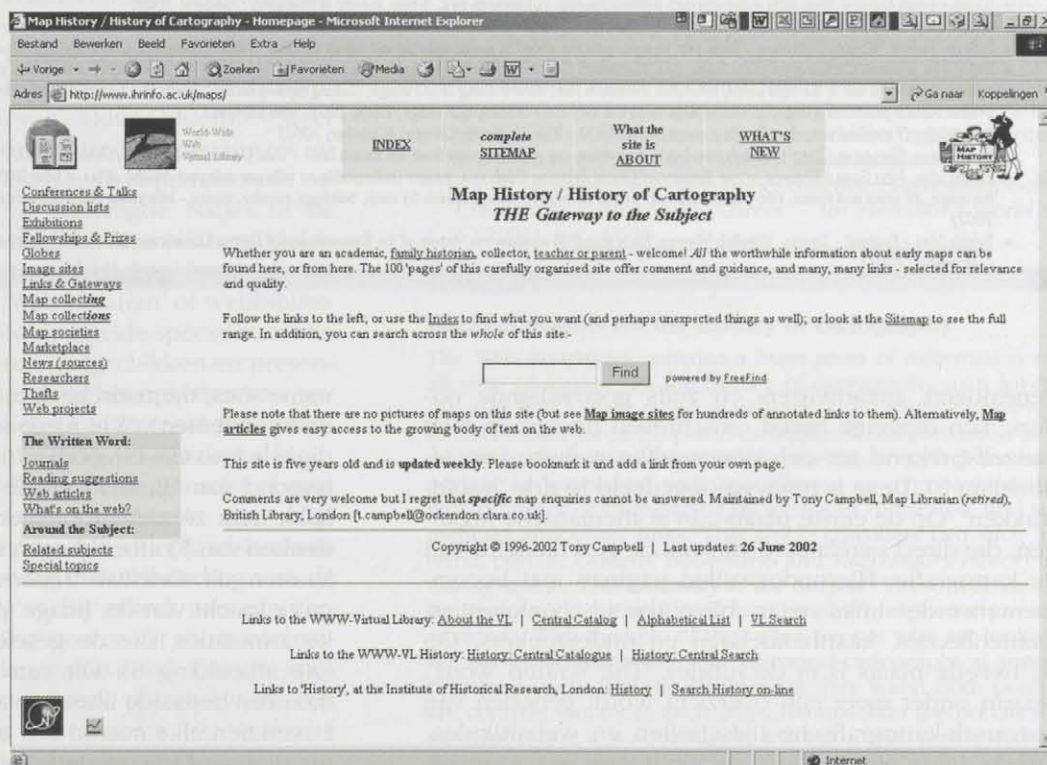
5. Tony Campbell is de bedenker van Map History/History of Cartography.

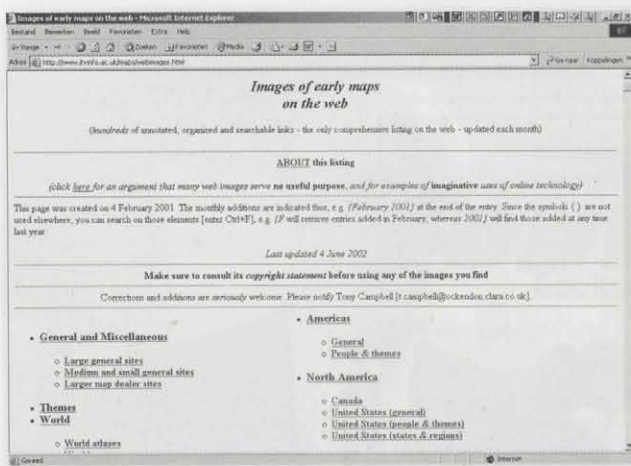
Ofschoon *Map History/History of Cartography* lang niet de bezoekersaantallen van *Oddens' Bookmarks* haalt (momenteel zo'n 7.000 hits per maand, door circa 6.500 unieke bezoekers), mag Campbells site zich – gezien het specialistische vakgebied – toch verheugen in een grote populariteit. En terecht, want de rond de honderd pagina's tellende site is kwalitatief goed geannoteerd en gerubriceerd. Parallel aan het succes van *Oddens' Bookmarks* onderging ook *Map History/History of Cartography* in 2001 een grondige revisie teneinde de site gebruiksvriendelijker te maken. Vandaag de dag wordt de site wekelijks geactualiseerd.

Niet alleen voor wetenschappers en verzamelaars

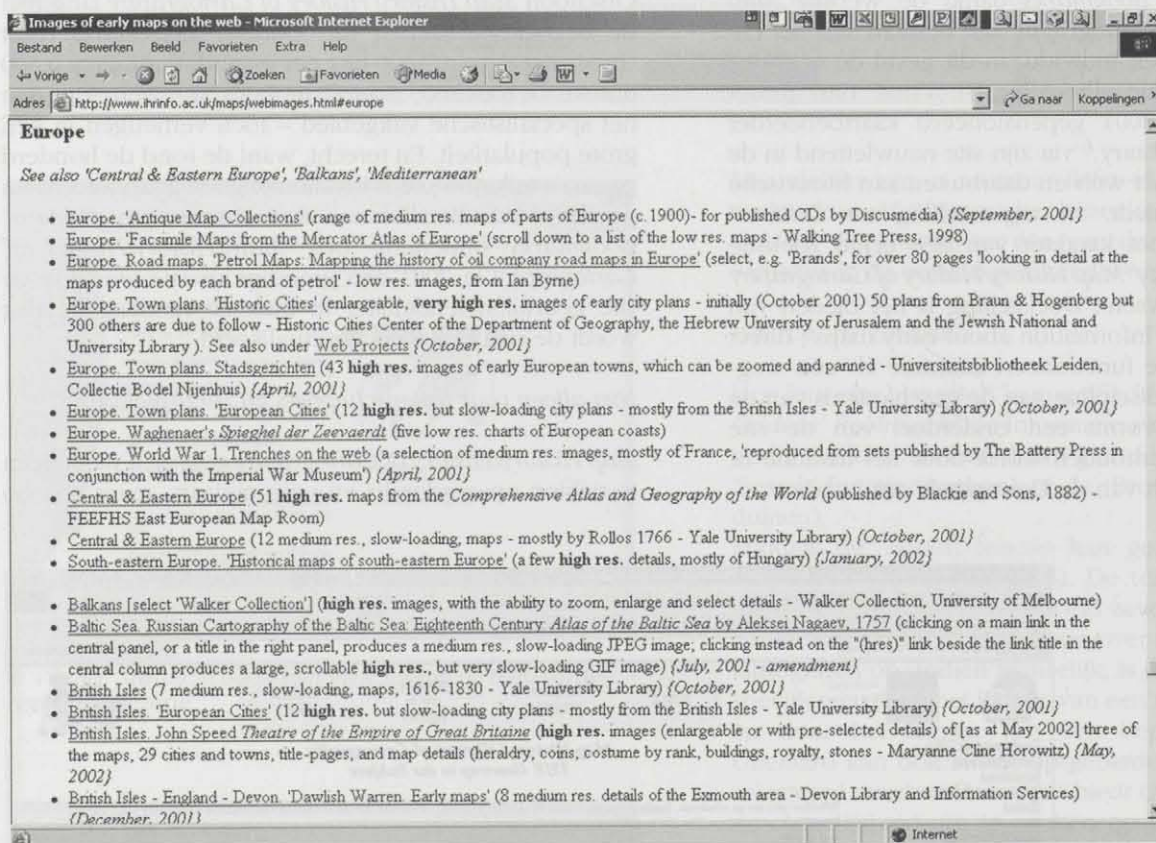
Map History/History of Cartography zegt zich niet alleen te richten op academici en verzamelaars, maar ook op

6. De startpagina van Map History/History of Cartography.

7. Vele afbeeldingen van oude kaarten treft men aan via de pagina 'Images of early maps on the web'.

8. Lijst van links naar sites met historisch-kartografische afbeeldingen betreffende Europa.

genealogen, onderwijzers en zelfs goedwillende ouders. Een dergelijk breed omschreven doelgroep leidt vanzelfsprekend tot een omvangrijke website (zie afbeelding 6). Deze is ruwweg opgedeeld in drie 'hoofdstukken'. Op de eerste plaats zijn er thematische ingangen, die direct gerelateerd zijn aan de geschiedenis van de kartografie. Hieronder vallen pagina's met becomingmentariseerde links naar bijvoorbeeld conferenties, kaartcollecties, kaarthandelaren en onderzoekers. Op de tweede plaats is er de rubriek 'The Written Word', waarin onder meer een overzicht wordt geboden van historisch-kartografische tijdschriften en webartikelen. Op de derde plaats, tenslotte, vindt men in de rubriek

'Around the Subject' verwijzingen naar (deel)wetenschappen zoals de historische geografie, kunstgeschiedenis en militaire geschiedenis. Voorts zijn hier links opgenomen naar speciale thema's in relatie tot oude kaarten, zoals kalenders, decoratieve elementen en kartografische curiosa.

De website is ontsloten door middel van een alfabetische index en een 'sitemap', ofwel een internetpagina die de structuur van de website kort en bondig weer geeft. Vrij recent heeft Campbell ook nog een interne zoekmachine (ondersteund door Freefind) opgenomen, waarmee binnen de totale site op trefwoord of zinsne- de gezocht kan worden.

Mensen, die op zoek zijn naar afbeeldingen van oude kaarten, kunnen vooral terecht op de pagina 'Images of early maps on the web' (bereikbaar via het aanklikken van 'Image sites' op de startpagina, zie afbeelding 7). Hier is een onderverdeling gemaakt in links naar alge-

mene sites, thematische sites en regionale sites (wereld en continenten). Wie nieuwsgierig is naar een scherpe digitale foto van bijvoorbeeld Braun & Hogenbergs plattegrond van Haarlem uit de *Civitates Orbis Terrarum*, haalt hem zonder problemen voor de dag.⁸ En wat te denken van 53 afbeeldingen met een hoge resolutie van kaarten uit Ortelius' *Theatrum Orbis Terrarum*?⁹ De grote kracht van de 'Image'-pagina ligt vooral in de rijke annotaties, die de geselecteerde links vergezellen (zie afbeelding 8). Dit versoepelt het gericht zoeken naar een bepaalde illustratie aanzienlijk. De pagina kent bovendien elke maand een update, hetgeen de actualiteit uiteraard ten goede komt.

Een andere noemenswaardige rubriek van Campbells site betreft de 'List of Links and Gateway Sites' (klik op 'Links & Gateways' op de startpagina). Hier is een belangrijke plaats ingeruimd voor – hoe kan het ook anders – *Oddens' Bookmarks*. Met behulp van een intern zoekstelsel is het namelijk mogelijk om direct vanaf deze pagina te zoeken naar historisch-kartografische onderwerpen in de database van *Oddens' Bookmarks* (ongeveer dertien procent van het totale aantal links). De zoekopdracht kan worden gespecificeerd op basis van categorie en regio. Naast *Oddens' Bookmarks* bevat de pagina korte verwijzingen naar andere historisch-kartografische 'gateways', zoals de *California Map Society links*¹⁰ en de *Harvard University Map Collection*.¹¹ Deze voorbeelden van webpagina's bieden een aardig inzicht in de geweldige rijkdom aan historisch-kartografische informatie, die via *Map History/History of Cartography* verkrijgbaar is. Kortom, een waar *Caert-Thresoor* van virtueel oud kaartmateriaal en alles wat daarmee samenhangt!

Hoe nu verder?

Intussen werken de 'webmasters' van bovengenoemde internetportalen al enige tijd nauw samen. Campbell en Oddens houden elkaar regelmatig op de hoogte van nieuwe verwijzingen en actualisaties. Beide sites vullen elkaar dan ook bijzonder goed aan en zijn in wezen complementair. Dankzij het initiatief en enthousiasme van deze twee personen bestaan er nu twee geweldige portalen voor historisch-kartografische informatie op het wereldwijde web.

Helaas is de continuïteit van dergelijke portalen een onzekere factor. Het hangt immers nog te veel van een bepaald individu af, of de site regelmatig geactualiseerd wordt en daarmee betrouwbaar blijft. Bovendien neemt de hoeveelheid gegevens – waaronder historisch-kartografische data – op internet dagelijks enorm toe. Op basis van het werken in de eigen vrije tijd is dit binnenkort voor geen enkele persoon meer te behappen. 'Het vinden van de vereiste informatie op internet hangt nog steeds te veel af van toevalsfactoren, vrijwilligerspogingen en persoonlijke initiatieven', aldus Oddens.¹² 'Meer continuïteit en een beter gestructureerde toegang tot internet zal alleen dan mogelijk zijn als supranationale organisaties – bijvoorbeeld de Verenigde Naties of de Europese Unie – de noodzakelijke financiële middelen verstrekken.' Als het aan Campbell ligt, komt er een nieuw beroep bij: dat van 'Web librarian' of webbibliothecaris.¹³ Hij pleit voor goed opgeleide specialisten, die bekwaam zijn in het vergaren, rangschikken en presenteren van virtuele informatie door het opzetten van 'gateways' of portalen. 'Alleen dan kan internet zijn potentie als 'informatie-snelweg' volledig waarmaken.'¹⁴ Een ieder, die wel eens gebruik heeft gemaakt of gaat gebruikmaken van *Oddens' Bookmarks* en *Map History/History of Cartography*, zal inderdaad beamen dat een formalisering voor de instandhouding van de sites geen overbodige luxe is. Bij gebrek aan een verdergaande institutionalisering sterven dit soort internetportalen op den duur een langzame dood. Dat zou zonde zijn, want internet zonder goede portalen is als een chaotische wereld zonder betrouwbare topografische kaarten: men zou er hopeloos verdwalen!

NOTEN

Met dank aan Roelof Oddens en Tony Campbell voor het beschikbaar stellen van de informatie, die voor het schrijven van dit artikel nodig was.

1. Internetadres: <http://oddens.geog.uu.nl/index.html>
2. Internetadres: <http://ihr.sas.ac.uk/maps>
3. @ la Carte / [Elger Heere en Martijn Storms]. - In: *Caert-Thresoor* 19.4 (2000): 117.
4. De internetadressen van deze sites:
Alta Vista: <http://www.altavista.com>;
Yahoo: <http://www.yahoo.com>;
Lycos: <http://www.lycos.com>;
Google: <http://www.google.nl>
5. De categorieën zijn: 'Maps and Atlases', 'Sellers of Cartographic Material', 'Map Collections', 'Carto- and Geoservers', 'Cartographic and Geographical Societies', 'Department of Cartography', 'Government Cartography', 'Libraries', 'Literature', 'Gazetteers', 'Miscellaneous' en 'Touristic Sites'.
6. Zie: Pflederer (2001).
7. Internetadres: <http://www.ihr.sas.ac.uk>
8. Via de link 'Europe. Town plans. Historic Cities' naar het internetadres <http://historic-cities.huji.ac.il>
9. Via de link 'Abraham Ortelius: Theatrum Orbis Terrarum (53 maps, 1570)' naar het internetadres <http://memory.loc.gov/ammem/gmdhtml/gnrlort.html>
10. Internetadres: <http://www.raremaps.com/resources.htm>
11. Internetadres: <http://hcl.harvard.edu/maps/cart>
12. Oddens (2000), blz. 484. '[...] finding the required information on the Web still depends far too much on random factors, volunteer efforts and personal initiatives. More continuity and a better structured access to the Web will only be possible when supranational organisations like the United Nations or the European Union provide the necessary financial means.'
13. Campbell (2000), blz. 497.
14. Ibid., blz. 498, 'Only in that way can the Web hope to reach its full potential as the true 'information Superhighway'.'

LITERATUUR

- Campbell, Tony, Where are Map Libraries heading? Some Route Maps for the Digital Future. - In: *LIBER Quarterly, the Journal of European Research Libraries* 10, 4 (2000): blz. 489-498. - Ook beschikbaar op internet: www.kb.nl/infolev/liber/articles/12campbell.html
- Oddens, R.P., Een virtuele tour door Oddens's Bookmarks. - In: R.E. Kuunders (red.), *Kartografie en internet*. - Amersfoort: NVK, 1998. - (NVK Publikatierreeks; 24). - Blz. 14-20.
- Oddens, Roelof P., Four Years of Oddens' Bookmarks: The Fascinating World of Maps and Mapping. - In: *LIBER Quarterly, the Journal of European Research Libraries* 10, 4 (2000): blz. 480-484. - Ook beschikbaar op internet: www.kb.nl/infolev/liber/articles/12oddens.html
- Pflederer, Richard, Map Man par excellence: Tony Campbell's Continuing Cartographic Career. - In: *Mercator's World* 6, 5 (2001): blz. 12-16.

SUMMARY

Internet portals for the history of cartography

The Web nowadays contains a huge mass of information on all sorts of topics. On the history of cartography map lovers can also find a wide range of material. It is difficult, however, to find the required historical-cartographical information in a relatively short time. Fortunately there are so-called 'internet portals' or 'gateways': websites offering an overview on the virtual history of cartography by means of rubricated, and sometimes annotated, links. This article considers two such internet portals: *Oddens' Bookmarks* and *Map History/History of Cartography: THE Gateway to the Subject*. These websites – by Roelof Oddens and by Tony Campbell respectively – are explored. With the help of their sites, people who are looking for particular maps or other historical-cartographical topics can quite easily find the information they want. Both portals are complementary to each other. To maintain the portals for the near future it is necessary to institutionalize and to formalize their implementation.

PAPIERRESTAURATIE

LINGBEEK & VAN DAALEN

CONSERVERING EN RESTAURATIE VAN
WERKEN OP PAPIER EN PERKAMENT

- ◆ aquarellen gouaches pasteltekeningen
- ◆ advisering over klimaat, licht, transport en expositie

AMALIASTRAAT 5
1052 GM AMSTERDAM
020 - 6841074

ASHER RARE BOOKS

Zojuist verschenen:
CATALOGUS 32:
205 OUDE EN ZELDZAME BOEKEN
op diverse gebieden:

Atlassen en Kaarten
Oude Drukken (15de en 16de Eeuw)
Handschriften en Tekeningen
Bijbels en Theologie
Botanie, Zoölogie en Geologie
Natuurwetenschappen
Topografie en Reisverslagen
Amerika, Afrika, Azië en Australië

Bezoek onze website:
[HTTP://WWW.ASHERBOOKS.COM](http://www.asherbooks.com)
voor een actueel overzicht van ons aanbod.

Bezoek op afspraak.
Wij zijn geïnteresseerd in de aankoop van
collecties of afzonderlijke stukken.

Postbus 258, 1970 AG IJmuiden

Telefoon: 0255 52 38 39, fax: 0255 51 03 52

E-mail: info@asherbooks.com
Internet: www.asherbooks.com

tweëndertig

KAART EN KUNST

VAN DE ZEVENTIEN PROVINCIEËN DER NEDERLANDEN

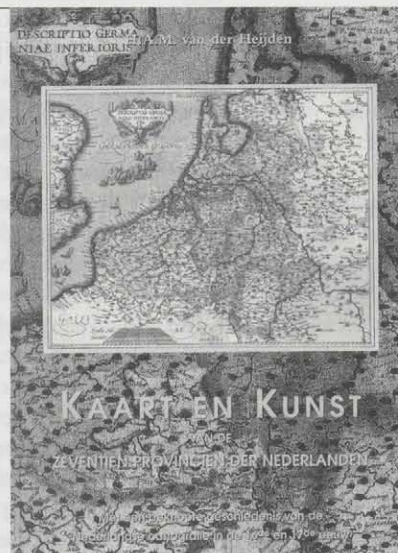
Met een beknopte geschiedenis van de Nederlandse
kartografie in de 16de en 17de eeuw.
- H.A.M. van der Heijden

De belangstelling voor de oude kaarten van de Nederlanden is de laatste jaren ook buiten de kring van verzamelaars en specialisten op het gebied van de kartografie sterk toegenomen. Daarom is de gedachte gerezen een boek te maken voor een bredere lezerskring dat een keuze en een beschrijving biedt van de belangrijkste en mooiste kaarten van de Nederlanden en van hun provinciën. Twee aspecten staan daarbij voorop. Een kaart kan inhoudelijk en esthetisch waardevol zijn. Het kan ook gebeuren dat zij belang heeft als fase in de ontwikkeling van de Nederlandse kartografie.

Daarnaast is het de bedoeling in eenvoudige maar verantwoorde vorm een overzicht te geven van de geschiedenis van de Nederlandse kartografie en haar voornaamste makers. Dat hierbij de afbeelding van de kaart een grote rol speelt, ligt voor de hand.

Formaat : 23 x 32 cm
Omvang : 152 pagina's met 81 afgebeelde kaarten, waarvan 27 in kleur
Gebonden: met garen in een harde papieren band, bedrukt in kleur
ISBN 90 6469 768 X

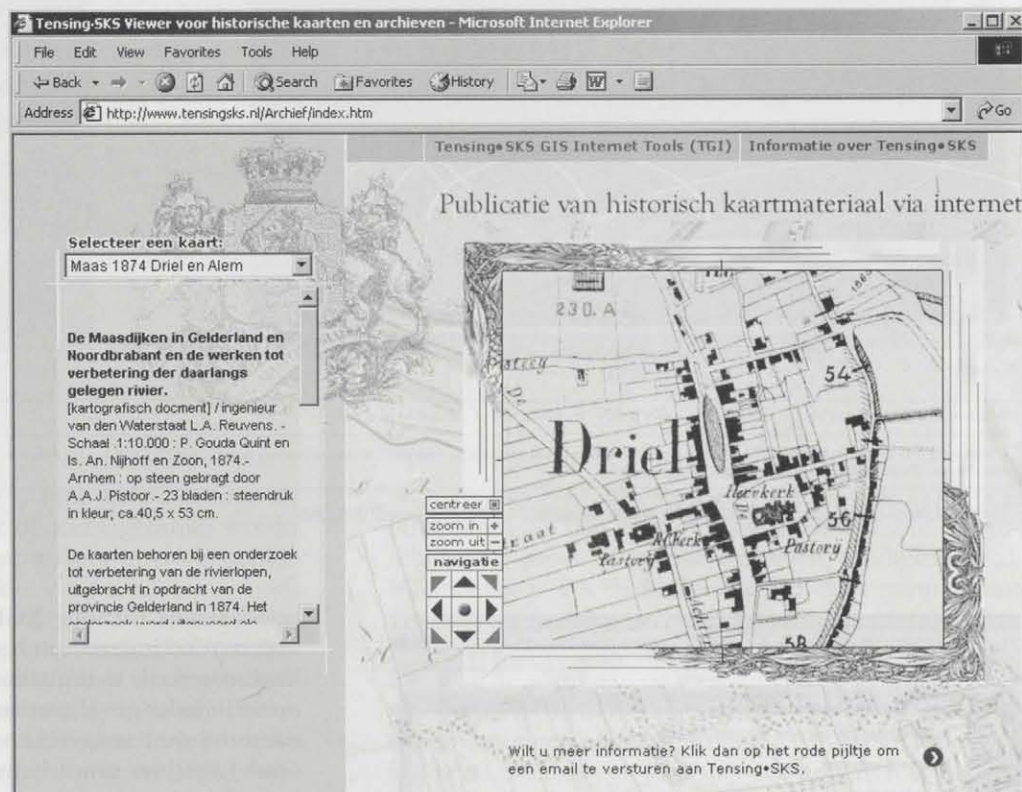
Prijs: € 45,-

CANALETTO / REPRO-HOLLAND
Postbus 107 - 2400 AC Alphen aan den Rijn
tel. 0172-444667 fax 0172-440209
email: info@drukkerij-vis.nl

De ontsluiting van oude kaarten op internet

Oud kaartmateriaal is meestal erg kwetsbaar. Om dit materiaal voor de toekomst te behouden, kunnen facsimile's een oplossing bieden. Een vrij recente ontwikkeling op dit gebied is het digitaliseren van oude kaarten. Internet kan bij de ontsluiting van deze gedigitaliseerde kaarten een belangrijke rol spelen en biedt vele toepassingsmogelijkheden.

1. Internetsite van Tensing.SKS met demo van een cd-rom van het Streekarchief Bommelerwaard.
Bron: <http://www.tensingks.nl/Archief/index.htm>

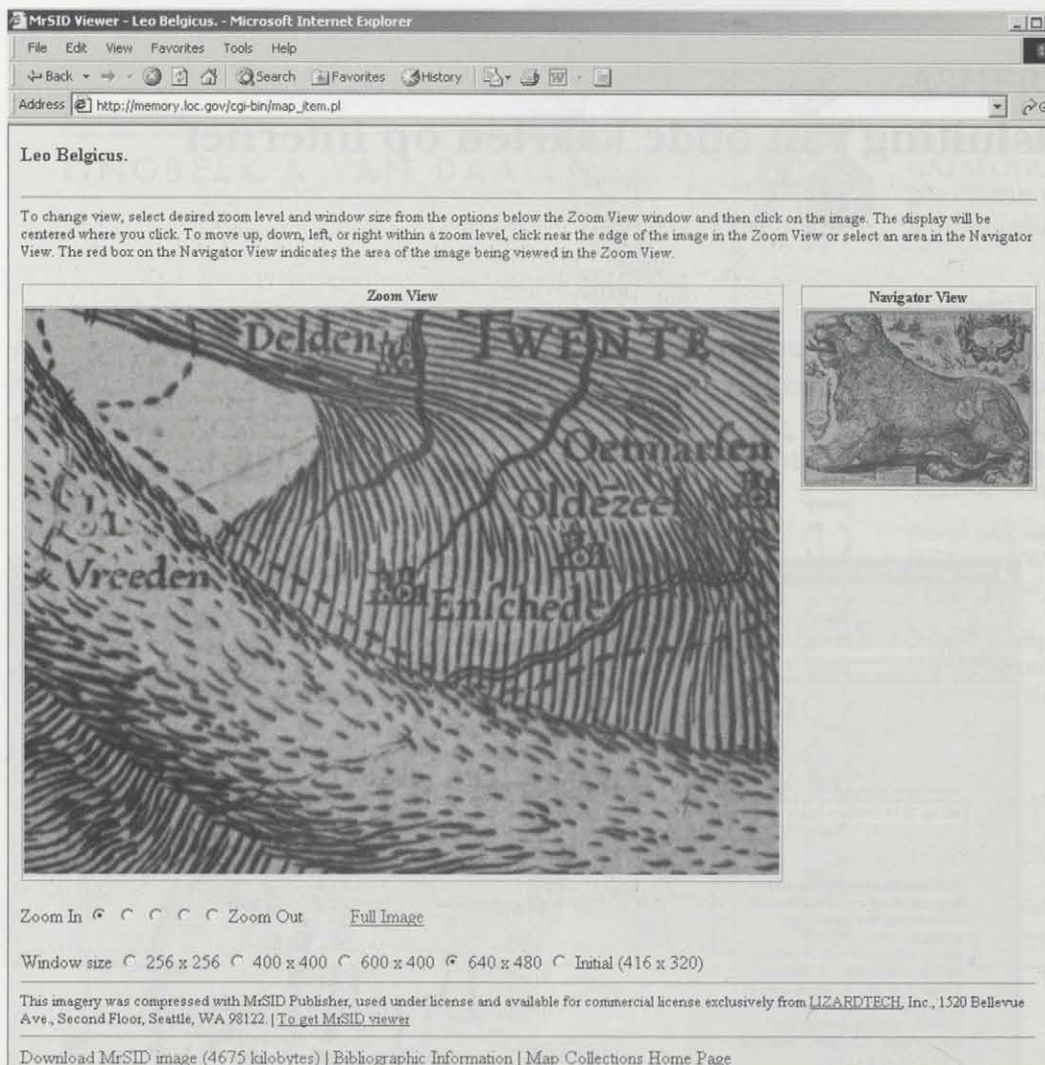
Oude kaarten in archieven

In de rijks- en gemeentearchieven bevinden zich zeer veel oude kaarten. Naast gedrukte kaarten gaat het daarbij vaak om unieke handgetekende landmeterskaarten (Kok, 1985). Ook de oudste kadasterkaarten van 1832 worden in de provinciale rijksarchieven bewaard. Het probleem vóór de toekomst van deze bronnen is dat het materiaal in veel gevallen erg kwetsbaar is. Veel documenten zijn door de tand des tijds derma-

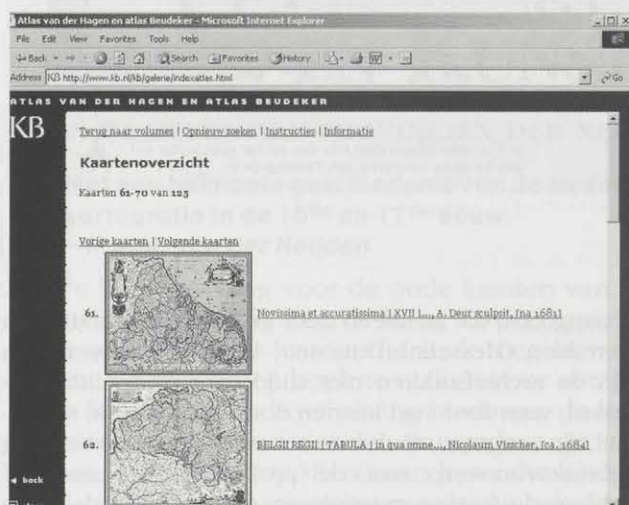
te aangetast, dat ze alleen door gedegen restauratie zijn te redden (Hesselink-Duursma, 1995). In het verleden zijn de archiefstukken niet altijd even zorgvuldig bewaard, waardoor veel kaarten door bijvoorbeeld schimmel zijn aangetast. Ook waren veel kaarten eeuwenlang gebruiksvoorwerp, zoals de (pre)kadastrale kaarten, of hebben de fraaiste exemplaren, bijvoorbeeld de grote wandkaarten, aan de muur gehangen. Daarnaast is er materiaal aangetast of verdwenen door water- of oorlogsschade. Bovendien zijn niet alle kaarten op even stevig papier of perkament getekend. De kadasterkaarten van 1832 staan bekend om de zeer matige kwaliteit van het papier.

Veel oude kaarten zijn weliswaar in facsimile uitgegeven. Het nadeel van facsimile's is dat ze doorgaans vrij prijzig zijn en dat de toegankelijkheid voor een breed publiek beperkt is.

Drs. Martijn Storms is werkzaam als junior docent-onderzoeker bij de disciplinegroep Kartografie van de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht.

2. Internetsite van de Library of Congress met een fragment van een Leo Belgicus. Bron: http://memory.loc.gov/cgi-bin/map_item.pl

3. Kaartenoverzicht van de Atlas Van der Hagen op de internetsite van de Koninklijke Bibliotheek. Bron: <http://www.kb.nl/galerie/indexatlas.html>

Digitalisering van oud kaartmateriaal

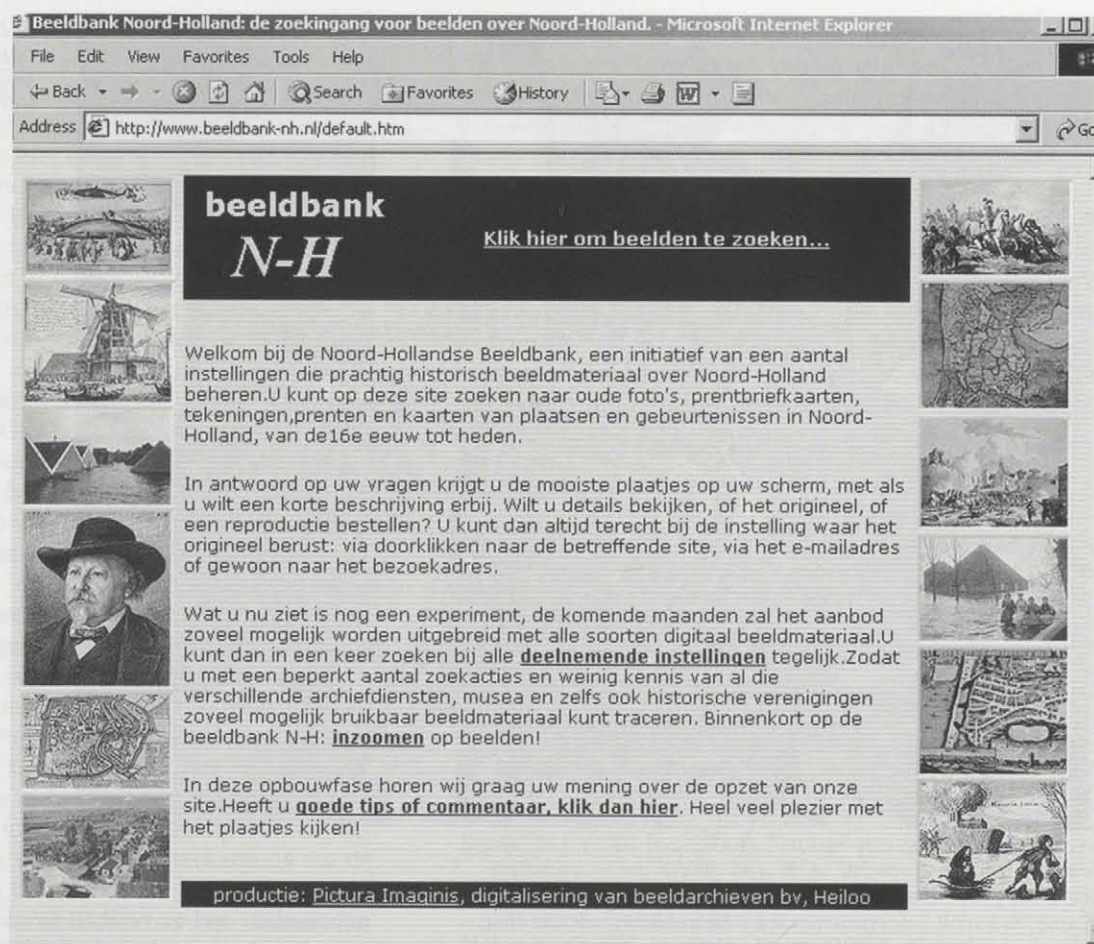
Er dreigt een grote achterstand te ontstaan voor het cultureel erfgoed in de informatiemaatschappij. De ontwikkelingen in de samenleving maken digitalisering

noodzakelijk (Schols, 2001). Toch is er de laatste jaren al een trend ingezet om het archiefmateriaal, waaronder kaartmateriaal, te digitaliseren. Hierdoor gaat de informatie in ieder geval niet verloren voor de toekomst. Met name bij de handgetekende kaarten is dit van belang, omdat het hier unica betreft. De gedigitaliseerde oude kaart kan vervolgens op verschillende manieren toegankelijk gemaakt worden. Eén mogelijkheid is om cd-rom's uit te geven. Voor een aantal kaarten uit het Streekarchief Hollands Midden Streekarchief Bommerwaard en Regionaal Archief Rivierenland is dit in samenwerking met Tensing.SKS gebeurd. Een demo van de kaarten van één van deze cd-rom's is overigens ook via de site van Tensing.SKS beschikbaar (zie afbeelding 1). Het nadeel van publicatie met behulp van een cd-rom is de beperkte toegankelijkheid. De cd-rom zal immers eerst aangeschaft moeten worden. Bovendien is de capaciteit van een cd-rom beperkt. Een betere manier is ontsluiting via internet, hoewel ook hier het probleem van de bestandsgrootte enigszins speelt.

Ontsluiting op internet

Het grote voordeel van ontsluiting op internet is de toegankelijkheid voor een zeer breed publiek. De aanbieder, in dit geval het archief dat oude kaarten beheert, moet zich wel bewust zijn van de eisen, of wensen, die

4. Startpagina van de Beeldbank Noord-Holland.
Bron:
<http://www.beeldbank-nh.nl>

de gebruiker aan de gescande kaarten stelt. Dit hangt altijd af van het doel waarvoor de kaart gebruikt wordt. In grote lijnen kunnen de gebruikers in twee hoofdgroepen onderverdeeld worden.

De eerste groep, de *verkenners*, gebruikt internet om een indruk te krijgen over welk kaartmateriaal een bepaald archief beschikt. Het archief moet in dit geval afbeeldingen van al het kaartmateriaal, inclusief de archiefbeschrijving, op internet aanbieden. In een ideale situatie moet dan via zoektermen in de volledige collecties gezocht kunnen worden.

De tweede groep gebruikers, de *toepassers*, wil daadwerkelijk onderzoek doen met het digitale kaartmateriaal. Dit stelt extra eisen aan de kwaliteit van de scans. De resolutie moet zo hoog zijn, dat de kaart bruikbaar is voor onderzoek. Er mogen dus niet te veel details verloren gaan. Erg belangrijk is dat de tekst op de kaarten nog goed leesbaar is. Bij de eerste groep gebruikers is dit minder relevant. Zij gebruiken internet slechts voor het vooronderzoek om in het archief eventueel het origineel in te zien.

Het aantal archieven, dat momenteel hun kaartencollectie presenteert op internet, is echter nog beperkt. De digitalisering van archiefmateriaal bevindt zich nog in de beginfase, al is het wel duidelijk dat er veel ontwikkelingen gaande zijn op dit gebied. Het aanbod neemt snel toe.

Eén van de grote initiatieven die op dit gebied spelen is het landelijke digitaliseringsproject van de oudste kadasterkaarten van 1832. De organisatie die dit coördineert is de DIVA (Documentaire Informatievoorziening

en Archiefwezen). In dit project worden alle 17.000 minuutplannen en 1.000 verzamelplannen, aanwezig in de verschillende provinciale rijksarchieven, gedigitaliseerd. Uiteindelijk is het de bedoeling dat deze minuutplannen via internet opvraagbaar moeten zijn. Omdat het zeer grote aantallen scans betreft is het de vraag of de kwaliteit van de scans aan de wensen van de gebruikers kan voldoen. Het is denkbaar dat internet in dit geval zal dienen voor een eerste verkenning (de eerste groep gebruikers), waarna een scan met een hogere resolutie via de site aangevraagd kan worden.

Nu al op internet

Ondanks dat de ontsluiting van oud kaartmateriaal op internet nog in de kinderschoenen staat is er toch al wel het één en ander te vinden op het gebied van historische kartografie op de digitale snelweg (zie ook het artikel van Van der Molen in dit nummer van *Caert-Thresoor*). Zo is er een aantal archieven dat eigen collecties, of delen daarvan, via internet ontsluit. Indien dit beeldmateriaal betreft, zijn er in sommige gevallen ook afbeeldingen via de site op te vragen. Ook antiquariaten, die in oude kaarten handelen, presenteren vaak afbeeldingen van hun kaarten op internet. Daarnaast is er op het gebied van de historische kartografie veel informatie over kaarten te vinden. Een aantal historisch-kartografische tijdschriften biedt bijvoorbeeld samenvattingen van artikelen, met afbeeldingen, op internet aan. Zo'n anderhalf jaar geleden is het tijdschrift *Caert-Thresoor* begonnen met de rubriek @ la

5. Een clickable map van Maastricht.
Bron: <http://grid.let.rug.nl/~welling/maps/mtricht.jpg>

Carte, waarbij internetsites met betrekking tot de historische kartografie van Nederland behandeld worden (Heere & Storms, 2000-2002).

Een schitterend voorbeeld van oude kaarten op internet is te vinden op de site van de Library of Congress, de nationale bibliotheek van de Verenigde Staten. Een zeer uitgebreide kaartencollectie is te bekijken op deze site. Het probleem van de bestandsgrootte lijkt hier nauwelijks een rol te spelen. Er kan zeer ver op de afbeelding ingezoomd worden zonder dat de kaart onscherp wordt, doordat er gebruik gemaakt is van speciale compressietechnieken. De mogelijkheid tot ver inzoomen gaat bovendien gepaard met een redelijk hoge snelheid. De afbeeldingen kunnen in MrSID-formaat gedownload worden. Al met al is deze site één van de beste voorbeelden van hoe kaartmateriaal op internet ontsloten kan worden.

Ook onze eigen nationale bibliotheek, de Koninklijke Bibliotheek (KB) in Den Haag, toont een gedeelte van hun kaartencollectie op hun internetsite. Het betreft een tweetal atlassen, te weten de *Atlas Van der Hagen* en de *Beudeker Atlas*. Hopelijk wordt er in de toekomst nog meer kaartmateriaal van de KB op deze wijze ontsloten. Op de site van de KB is ook informatie te vinden over de wijze van digitalisering van het kaartmateriaal: evenals de Library of Congress en Tensing.SKS is er gebruikgemaakt van MrSID. Het digitaliseringsproces voor de *Atlas Van der Hagen* begint met het fotograferen van de originele kaarten. Deze foto's dienen als conserveringsmedium en als intermediair voor het scannen. De foto's zijn gescand op 400 dpi met een flatbed A3-scanner. Het resultaat zijn TIFF-bestanden met een grootte van ongeveer 150 megabyte. Tegelijkertijd zijn er thumbnails in GIF vervaardigd. De TIFF-bestanden zijn gecomprimeerd met behulp van compressiesoftware,

gebaseerd op wavelet-technologie: Multi Resolution Seamless Image Database (MrSID). Deze software integreert verschillende resoluties van een digitaal beeld in een enkele file waardoor internetgebruikers steeds verder kunnen inzoomen en steeds meer detail te zien krijgen. Hoewel MrSID een 'lossy compressor' is, werden de beelden gecomprimeerd tot 35:1 zonder dat verlies van informatie merkbaar was (KB, 2002).

Een ander Nederlands voorbeeld is de Beeldbank Noord-Holland. Dit is een samenwerkingsverband tussen verschillende archieven in Noord-Holland die gezamenlijk hun beeldmateriaal op een internetsite hebben gezet. Deze site is nog steeds groeiende, maar er is nu al veel kaartmateriaal op te vinden. Wel betreft het hier maar een kleine, onleesbare, afbeelding van de kaart. Vanuit de gebruiker gezien is dit duidelijk een voorbeeld van het eerste verkennende type. De beschrijvingen van de archiefstukken zijn dan ook toegevoegd.

Toepassingen met oude kaarten

Bij oude kaarten op internet gaat het altijd om statische view-only kaarten. Het betreft altijd een scan van een bestaande analoge kaart (Kraak, 2001). Met een dergelijke scan kan in principe niet meer gedaan worden dan met het originele archiefstuk. Een digitale omgeving als internet biedt echter de mogelijkheid om een stap verder te gaan met de oude kaarten. Er kunnen verschillende tools toegevoegd worden zodat de statische kaart interactief wordt gemaakt. Een groot aantal toepassingen is denkbaar, die met het analoge materiaal niet tot de mogelijkheden behoorden.

Een specifieke internettoepassing is om van de oude kaart een klikbare kaart (clickable map) te maken. Op deze manier kan er een zeer grote hoeveelheid infor-

matie over de kaart of de inhoud daarvan aan de oude kaart gekoppeld worden. Aan specifieke locaties op de kaart kunnen tekstuele toelichtingen, foto's, tekeningen, andere kaarten of internetlinks toegevoegd worden. Afbeelding 5 toont hier een voorbeeld van. Op een plattegrond van Maastricht, uit het *Toonneel der Steden* (1652) van Blaeu (Welling, 2002), zijn een aantal belangrijke gebouwen met een stip gemarkeerd. Door hier op te klikken verschijnt er een afbeelding van het desbetreffende gebouw, in dit geval het stadhuis. Het is een prent van Jan Mathys, uitgegeven in 1664 door Frederik de Wit. Deze afbeelding is opgenomen in de *Beudeker Atlas* (KB, 2002).

Een andere, meer op GIS gerichte mogelijkheid is het geocoderen van een oude gescande kaart. Via punten op de oude kaart met bekende coördinaten kan er op deze wijze, met behulp van rubber sheeting technieken een koppeling gemaakt worden met de moderne, topografische kaart. De oude kaart is in dit geval de 'slave' die aangepast wordt aan de moderne kaart, de 'master'. Het is overigens de vraag of rubber sheeting bij oude kaarten gewenst is. Juist door deze techniek niet toe te passen bij het maken van een overlay komen eventuele vervormingen beter tot uitdrukking. Verwant aan het geocoderen is het toepassen van nauwkeurighedsanalyses, zoals de cirkelmethode (Mekenkamp & Koop, 1986) op oude kaarten. Met behulp van de bekende punten zou ook een projectieherkenning tot de mogelijkheden moeten behoren.

Een derde toepassingsmogelijkheid is het maken van overlays. Dit is in feite een volgende stap na het geocoderen. Doordat een oude kaart van (een deel van) Nederland omgezet wordt naar RD-coördinaten kan deze als aparte laag onder een moderne topografische kaart worden gelegd. Als dergelijke lagen van meerdere oude kaarten van een bepaald gebied gedaan wordt, ontstaat er een bestand waarmee de ontwikkeling in de tijd, vanaf het jaartal van de oudste kaart, mogelijk wordt. Ook kan de moderne kaart, bijvoorbeeld een Top10-vector bestand, als transparant lijnenbestand over de oude kaart heen gelegd worden, zodat een vergelijking mogelijk wordt.

Van de genoemde toepassingen is de clickable map echt specifiek voor internet. De andere toepassingen zijn in een GIS omgeving al langer mogelijk. De beschikbaarheid van oude kaarten op internet kan echter wel als stimulerend werken om deze toepassingen meer te gebruiken.

Conclusie

Digitalisering van archiefmateriaal, waaronder oude kaarten, is noodzakelijk om de toekomst van deze vaak unieke bronnen te garanderen. Door de gedigitaliseerde oude kaarten aan te bieden op internet wordt een zo groot mogelijk publiek bereikt. De meest geavanceerde compressiesoftware, die publicatie op internet mogelijk maakt, is de zogenaamde wavelet-technologie met het bijbehorend MrSID-formaat. De beste voorbeelden van ontsluiting van oude kaarten op internet zijn met behulp van deze software op het web gezet.

Internet biedt meer mogelijkheden voor de historische kartografie dan alleen het ontsluiten van oud kaartmateriaal. Na de stap van het digitaliseren kunnen er legio

toepassingen op oude kaarten uitgevoerd worden. Deze toepassingen lopen uiteen van het klikbaar maken van de kaart, waardoor er informatie aan bepaalde locaties gehangen kan worden, tot het geocoderen van oude kaarten, wat uiteindelijk leidt tot de mogelijkheid van een koppeling aan andere kaartbestanden.

De laatste jaren is er een duidelijke trend ingezet op het gebied van digitalisatie van oude kaarten. Hopelijk zal binnen het vakgebied van de historische kartografie meer aandacht worden geschonken aan de genoemde toepassingsmogelijkheden. Veel historisch-kartografisch onderzoek zal daardoor plaatsvinden op het raakvlak met GIS en moderne kartografie.

LITERATUUR

- Heere, E. & M. Storms (2000-2002), @ la Carte [internetru-briek]. – In: *Caert-Thresoor* 19, 4 (2000): blz. 117, *Caert-Thresoor* 20, 1-4 (2001): blz. 21, 49, 69, 105, *Caert-Thresoor* 21, 1-2 (2002): blz. 26 en 55.
- Hesselink-Duursma, C.W. (1995), Manuscriptkaarten. – In: *Geodesia* 3 (1995): blz. 143-147.
- KB (2002), *Atlas Van der Hagen en Atlas Beudeker; het digitaliseren van de atlassen*. [geciteerd 26 maart 2002]. <<http://seagull.kb.nl/atlas/hbhelpinfo.pl?join=and&Thumb=true&count=10&helpinfo=info&lang=dut>>.
- Kok, M. (1985), Oude kaarten in archieven. – In: *Spiegel Historiae* 20 (1985): blz. 61-69.
- Kraak, M.J. (2001 [i.e. 2000]), Settings and needs for web cartography. – In: Kraak, M.J. & A. Brown (ed.), *Web cartography: developments and prospects*. – London & New York: Taylor & Francis. – Blz. 1-8.
- Mekenkamp, P.G.M. & O. Koop (1986), Nauwkeurighedsanalyse van oude kaarten met behulp van de computer. – In: *Caert-Thresoor* 5, 3 (1986): blz. 45-52.
- Schols, W. (2001), *Pictura Imaginis – Tensing.SKS; Digitaliseren op coördinaten; Reis van het verleden met de techniek van vandaag*. – In: Heere, E. & M. Storms (red.), *Het kaartboek geopend*. – NVK: Amersfoort. – (NVK-publikatiereeks: 32).
- Vliet, A.P. van (red.) (1999), *Kaartboek van de domeinen in het Westland; Floris Jacobszoon 1615-1634*. – Naaldwijk: Stichting Stimulering Historische Publikaties Westland.
- Welling, G.M. (2002), *Dutch city maps from Blaeu's Toonneel der Steden* [geciteerd 25 april 2002]. <<http://odur.let.rug.nl/~welling/maps/blaeu.html>>.

SUMMARY

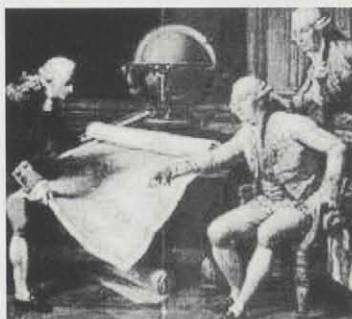
The accessibility of old maps on the internet

Old maps are very vulnerable in many cases. Because the material is often unique, and the information value is high, it is very important to save these sources for the future. This can be done by issuing facsimiles. During the last few years, however, there has been a trend to digitize old maps. To reach as many people as possible digital files can best be released on the internet. Another possibility is to transfer the maps onto CD-ROMs. Various archives and libraries have already put parts of their map collections on the internet. One of the most beautiful examples is that of the Geography and Map Division of the Library of Congress' site (the national library of the United States of America).

It uses MrSID software, which seems to be the most advanced technology for this purpose. The digitization of old maps allows (internet) applications, a possible one of which is the linking of background information at locations on the old map by making it clickable. Geocoding of old maps can also be done, which opens up the possibility of making accuracy analyses. Geocoding also allows the making of overlays between old, and other, maps. Such applications present new challenges to the discipline of the history of cartography.

PARIS MAP-FAIR

INFO: www.map-fair.com

Saturday November 16, 2002

opening hours 11.00 - 17.00 h

Hôtel Ambassador

16, Blvd Haussmann - 75009 Paris - France

34 International map dealers
from France, England, The Netherlands, Belgium,
Germany, USA, Italy offering thousands of maps,
atlases, views, globes.

Info: Tel.: +33 (6) 1474.1165

IMAGO MUNDI

The International Journal for
the History of Cartography

IMAGO MUNDI is the only international scholarly journal solely concerned with the study of early maps in all its aspects. The illustrated articles, in English with trilingual abstracts, deal with all facets of the history and interpretation of maps and mapmaking in any part of the world, at any period.

Each annual volume includes:

- Articles
- Bibliography
- Reports, notices and obituaries
- Book reviews
- Chronicle

IMAGO MUNDI is published each summer.

The cost of the annual volumes is as follows:

Vols 43 (1991) onwards	£30 (US\$60)
Vols 27-42	£25 (US\$50)

Prices are inclusive of surface postage.

For further details see:

<http://ihr.sas.ac.uk/maps/imago.html>

To order send £30 (US\$60) to: IMAGO MUNDI, c/o The Map Library, The British Library, 96 Euston Road, St Pancras, London NW1 2DB, United Kingdom.

ANTIQUARISCHE BOEKEN- PRENTENHANDEL

INKOOP VERKOOP S.C. LEMMERS

von Bönninghausenlaan 16
2161 ET Lisse
Telefoon 0252-415332
Giro 1344413

**Zeer grote topografische
collectie prenten van
Nederland van 1500 tot 1900:**

- Stads- en dorpsgezichten.
- Landkaarten.
- Beroepenprenten.
- Gemeentekaartjes.
(van J. Kuiper, ± 1865).

Boeken van 1500 tot 1900:

- Topografie Nederland.
- Lokale beschrijvingen.
- Vogelboeken.
- Bloemenboeken.
- Beroepenboeken.
- Bijbels.
- Atlassen.

In verband met variabele openingstijden is een
telefonische afspraak aan te bevelen.

Thresoortjes

Inzendingen voor deze rubriek, waarin ruimte is voor korte en luchtige historisch-kartografische bijdragen, aan:
Caert-Thresoor, dhr. J.W.F. Voogt, Universiteit Utrecht, FRW-Kartografie, Postbus 80.115, 3508 TC Utrecht.
 E-mail: j.voogt@geog.uu.nl

De afbeeldingen van kerken op Van Deventers gewestkaarten

Op de vijf kaarten van de Nederlanden, die de Keizerlijke Geograaf Jacob van Deventer in de jaren dertig en veertig van de 16de eeuw vervaardigde, worden de steden door een stadsprofiel en de dorpen door een afbeelding van een kerk weergegeven. In die tijd werden tekeningetjes van kerken vaker voor dat doel gebruikt, maar veelal gebeurde dat met een standaardssymbooltje. Op de gewestkaarten van Van Deventer lijkt dat laatste niet het geval te zijn. In de door hem verzorgde uitgave van deze vijf kaarten vestigt Koeman er al de aandacht op dat er een overeenkomst schijnt te bestaan tussen de afbeeldingen van de kerken en kloosters op de kaart en dat wat bekend is uit de historische gegevens. In zijn hoofdstuk over de picturale inventaris van de topografie geeft hij enkele

Detail van de gewestkaart Frieslandt.

Jacob van Deventers gewestkaart Frieslandt van 1545.

voorbeelden aan de hand van kerken uit Noord-Holland. Hij veronderstelt dat Van Deventer gedurende de tien jaar dat hij met zijn opmetingen bezig is geweest ter plaatse in een notitieboek tekeningen van deze objecten heeft gemaakt, op basis waarvan later de kaart werd getekend.¹

Een systematisch onderzoek naar deze mogelijke overeenkomst heeft echter, voorzover kon worden nagegaan, nog niet plaatsgevonden. Door mij is nu voor twee gebieden, de gehele provincie Drenthe en het Oldambt in de provincie Groningen, die beide afgebeeld staan op de gewestkaart *Frieslandt* uit 1545, onderzocht of de tekeningen van de kerken op deze kaart overeenstemmen met de historische gegevens over de toenmalige vorm. Van Drenthe zijn alle 33 op de kaart voorkomende kerken onderzocht. Voor Groningen was dat niet haalbaar; op de kaart staan in deze provincie niet minder dan 153 kerken en 23 kloosters getekend. Het onderzoek moest beperkt blijven tot de zeventien kerken van het Oldambt.

Het onderzoek betrof alleen de hoofdvorm van de kerken. Van Deventer tekent deze in een scheve parallelprojectie in zij aanzicht. De afbeeldingen op de in houtsnede uitgevoerde kaart *Frieslandt* zijn slechts een halve tot één centimeter groot, zodat een ingrijpende generalisatie onvermijdelijk was. Toch zijn details, zoals bijvoorbeeld het al dan niet aangebouwd zijn van torens, de vorm van het torendak en de on-

De kerk van Midwolda, afgebeeld op Van Deventers gewestkaart.

Dezelfde kerk van Midwolda op een contemporain lakzegel.

derlinge verhoudingen van de hoogte van toren, schip en koor, goed te herkennen. Ter vergelijking werden historische gegevens over de kerken in boeken, artikelen en rapporten van opgravingen gebruikt. Ook afbeeldingen op prenten en op andere kaarten werden bij het onderzoek betrokken. De kloosters werden niet onderzocht. In zijn 'Totten goetwilligen Leser' op de gewestkaart Holland stelt Van Deventer: 'Ende om uut den Dorpen te kennen Abdijen ende Cloosters, soo zijn die selve Cloosters gheteeckent met een cruys op haer torens, het welck de Steden ende Dorpen (die lichtelijck deen uut de andere te kennen zijn) niet en hebben.' De kloosters zijn op de kaart inderdaad aan een kruis op het dak te herkennen, maar onderling verschillen de afbeeldingen nauwelijks, zodat het lijkt of daarvoor een standaardsymbool is gebruikt. Bovendien is weinig vergelijkingsmateriaal beschikbaar aangezien de meeste kloosters tijdens of niet lang na de Reformatie zijn verwoest.

In een grote meerderheid van de gevallen bleek overeenstemming te bestaan tussen de afbeeldingen van de kerken op Van Deventers kaart en de historische en bouwhistorische gegevens daarover. Zoals te verwachten bij een onderzoek dat zich gedeeltelijk moest baseren op de schaarse gegevens over de veranderingen die deze middeleeuwse gebouwen in de loop der eeuwen hebben ondergaan, bleef een aantal onzekerheden bestaan. In veel gevallen was de overeenstemming echter zo treffend, dat het haast ondenkbaar is dat de kerken niet zorgvuldig ter plaatse zijn nagetekend. Markante voorbeelden, zoals de afbeelding van de vier torens van de uit de 13de eeuw daterende vroegere kerk van Midwolda, de lage klokkentoren van de nog bestaande 14de-eeuwse kruiskerk van Noordbroek en het lage schip en het hoge koor van de Zuidlaarderkerk, bevestigen dit. Soms leverde het onderzoek verrassende resultaten op. De kerk van Eelde bijvoorbeeld wordt met een aangebouwde toren afgebeeld, terwijl verondersteld werd dat deze kerk altijd torenloos is geweest. Zekerheid dat deze toren heeft bestaan is er niet - Van Deventer kan bij het uitwerken van zijn ter plaatse gemaakte aantekeningen vergissingen hebben gemaakt - maar toch vormt een dergelijk resultaat een stimulans voor nader archeologisch onderzoek.

De grote mate van overeenstemming tussen de tekeningen van de kerken op Van Deventers kaarten en de historische gegevens daarover in de twee onderzochte gebieden maakt het waarschijnlijk dat deze overeenstemming ook voor de overige delen van de Nederlanden aanwezig is. Dit houdt in dat de tekeningen op Van Deventers gewestkaarten waarschijnlijk in veel gevallen een beeld geven van de hoofdvormen van de

kerken in de Nederlanden in het midden van de 16de eeuw. Zij vormen daarmee veelal de oudst bekende afbeeldingen van deze gebouwen en daarmee een interessante bron van informatie daarover. De resultaten van de onderzoeken zijn vastgelegd in twee artikelen, in respectievelijk de *Nieuwe Drentse Volksalmanak, Jaarboek voor geschiedenis en archeologie* en het blad *Groninger Kerken*.²

Herman Versfelt

NOTEN

1. Koeman, C., *Gewestkaarten van de Nederlanden door Jacob van Deventer 1536-1545*. - Alphen aan den Rijn : Canaletto, 1994. - Blz. 26-34.
2. Versfelt, H.J., De kerken van Drenthe in 1545. - In: *Nieuwe Drentse Volksalmanak, Jaarboek voor geschiedenis en archeologie 2000*. - Blz. 50-67; Versfelt, H.J., De kerken van het Oldambt in 1545. - In: *Groninger Kerken* 18, 1 (2000): blz. 4-17.

Kartografen als straatnaamthema in Utrecht

Voor de naamgeving van openbare ruimten, zoals straten, worden regelmatig namen van personen gebruikt. In het algemeen van personen die in het verleden zeer verdienstelijk zijn geweest voor de maatschappij. Daarnaast worden ook vaak geografische namen vernoemd, zoals (voormalige) kastelen, versterkte huizen en boerderijen. Vooral namen uit een ver verleden genieten daarbij de voorkeur.

Stedenbouwkundigen, projectontwikkelaars en de Commissie Straatnaamgeving van de gemeente Utrecht vormen hierop geen uitzondering. Velen hebben een lange tijd in de archieven van Utrecht doorgebracht om toepasselijke namen te vinden voor projecten, objecten en openbare ruimten.

Tot op heden zijn veel van de gebruikte namen afkomstig van oude plattegronden, zoals recentelijk nog in de Vinex-locatie Leidsche Rijn en de namen van wijken zoals Langerak, Veldhuizen, Vleuterweide en Het Zand.

Vreemd genoeg is er in het verleden door niemand, op een enkele naam na, aan gedacht om de verdiensten van de vroegere kartografen - die aan deze vorm van geschiedschrijven deden - door een dergelijke vernoeming te eren. Bij de be-

spreking van het stedenbouwkundig plan Papendorp te Utrecht is op voorspraak van Ed Hoeboer, voormalig stads-kartograaf van deze gemeente, er voor gekozen om kartografen van weleer in het stratenplan te vernoemen. Indien de grootte van het stratenplan zich ervoor leent – het plan is deels nog in ontwikkeling – kan overwogen worden ook gedeten in de naamgeving op te nemen.

Bij de keuze van de namen is uitgegaan van drie categorieën:

1. Kartografen sedert de oudheid, die zich met mathematische kartografie (kaartprojectie) hebben beziggehouden.

Vernoemd zijn de Griekse mathematisch geograaf Marinus van Tyrus, de astronoom en geograaf Claudius Ptolemaeus en Gerard Mercator. In aanmerking voor vernoeming komen onder andere nog Flamsteed en Mollweide.

2. Wereldvermaarde, Nederlandse kartografen en uitgevers uit de 16de en 17de eeuw. Vernoemd zijn Abraham Ortelius, Willem Jansz. Blaeu, Jodocus Hondius en Johannes Janssonius.

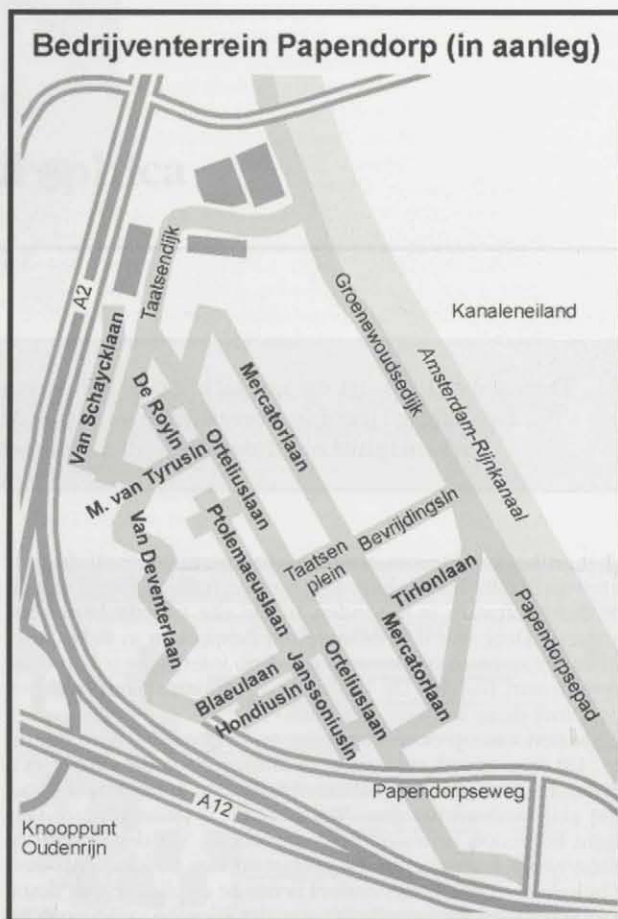
3. Kartografen en uitgevers van plattegronden van de stad en de provincie Utrecht. Vernoemd zijn Evert van Schayck, die in 1541 een olieverfschilderij van de plattegrond van Utrecht maakte, en verder Jacob van Deventer, Bernard de Roy en Isaak Tirion.

De namen zijn ontleend aan de *Oostboek Encyclopedie* en de *Geschiedenis van de kartografie van Nederland* door C. Koeman.

Hierbij zij nog opgemerkt dat niet alle personen, die in aanmerking komen, zijn vernoemd. De Commissie Straatnaamgeving dient bij naamgeving ook op de klank en schrijfwijze van de naam te letten. Eveneens kan men een prominent figuur niet aan een achterafstraatje verbinden, waardoor een minder belangrijk persoon soms eerder wordt vernoemd. Ook komt het voor dat personen reeds elders zijn vernoemd op grond van andere verdiensten.

De Commissie Straatnaamgeving van Utrecht spreekt de hoop uit dat andere steden dit thema ook in overweging willen nemen.

Ed Hoeboer, voorzitter van de Commissie Straatnaamgeving
Gemeente Utrecht

Plattegrond van het nieuwe Utrechtse bedrijventerrein Papendorp (tekening: Martijn Storms).

De Orteliuslaan in aanleg (foto: Peter van der Krogt).

@ la Carte

Deze rubriek vestigt de aandacht op bijzondere internetsites met betrekking tot de historische kartografie.

Tips: Elger Heere (e.heere@geog.uu.nl) en Martijn Storms (m.storms@geog.uu.nl). Via de website www.maphist.nl/ct/alcarte/index.html zijn alle hieronder vermelde links direct aanklikbaar.

In het artikel van Storms, elders in dit nummer, wordt de software van MrSID besproken. Eén van de fraaiste toepassingen van deze software is te vinden bij de site van de Library of Congress. Deze site is al eens eerder besproken in @ la Carte. Een ander systeem om kaarten goed op internet te tonen is de software van Insight. De kaartencollectie van David Rumsey wordt met deze software getoond.

De kaarten zijn op twee manieren op het beeldscherm te krijgen. Dit kan zowel via een eenvoudige *Browser* als via een geavanceerdere *Java*-applicatie. Dit laatste programma moet eerst gedownload worden. Wanneer dit is geïnstalleerd, verschijnt het icoon ervan op het bureaublad. Via deze snelkoppeling wordt het programma gestart en kan de kaartencollectie bekeken worden. Het nadeel is dat de applicatie een nogal forse schermgrootte heeft. Dit kan problemen opleveren bij computers met kleine beeldschermen.

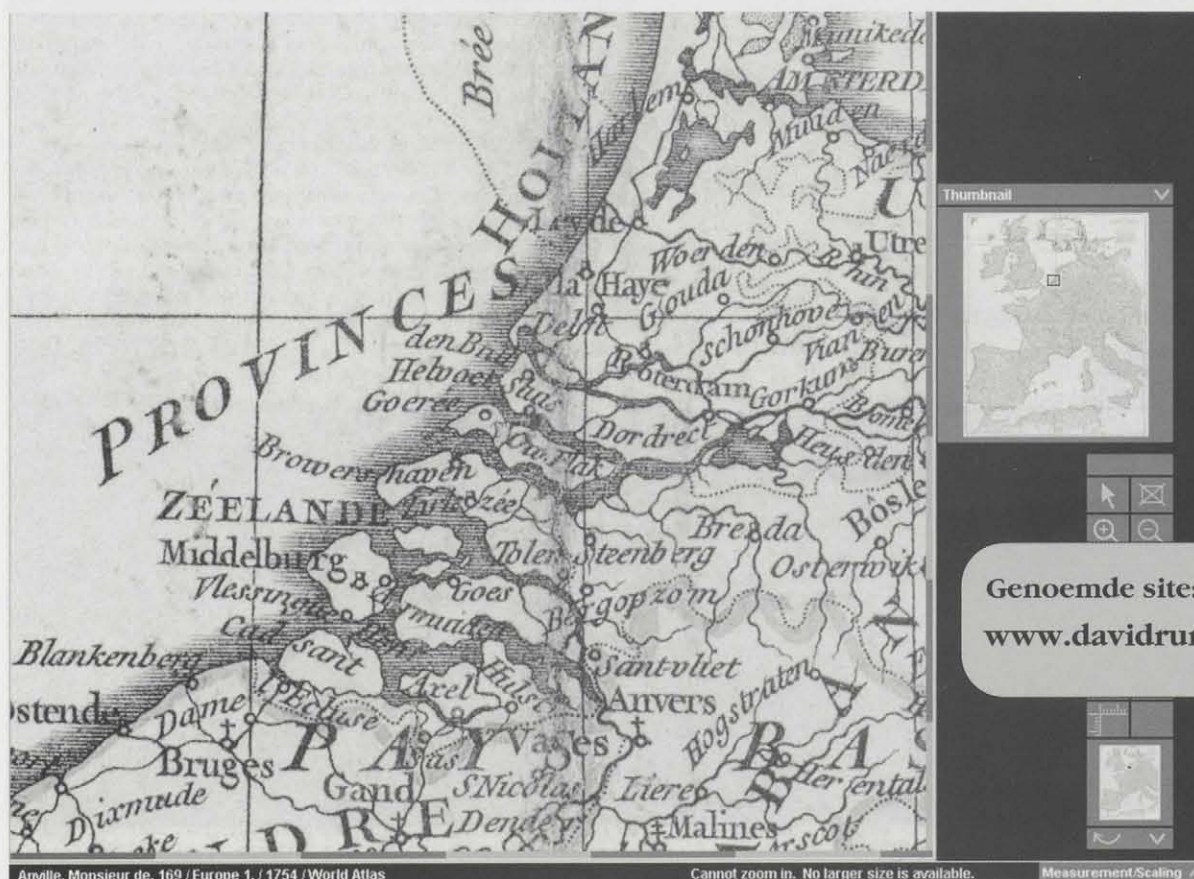
De David Rumsey-collectie richt zich met name op kartografisch materiaal van Noord- en Zuid-Amerika. De nadruk ligt op kaarten uit de 18de en 19de eeuw. Het kaartmateriaal dat

op deze internetapplicatie gepresenteerd wordt is nog steeds groeiende. Bijna 6.500 afbeeldingen zijn nu al digitaal op het beeldscherm te krijgen.

Er zijn verschillende ingangen waarop gezocht kan worden naar kaarten uit de collectie. Naast geografische ingangen kan er gezocht worden op auteursnaam, sleutelwoorden en data-velden. Uit de zoekresultaten kunnen vervolgens selecties gemaakt worden, die zijn op te slaan.

De kwaliteit van de afbeeldingen is, zelfs bij ver inzoomen, op deze site opvallend hoog. De techniek is vergelijkbaar met die van MrSID. Het voordeel van Insight ten opzichte van MrSID is dat de afmetingen van de opgevraagde afbeeldingen traploos aan te passen zijn. De user interface is zeer gebruiksvriendelijk. De Insight-software is de eerste ons bekende manier die kan tippen aan MrSID.

Naast een presentatie van de kaartencollectie biedt de site echter ook nog een GIS-applicatie. Voor de steden San Francisco en Boston kunnen er overlays gemaakt worden van oude plattegronden met een modern lijnenbestand.

Varia Cartographica

Inzendingen voor deze rubriek aan: drs. Lida Ruitinga, Bibliotheek Vrije Universiteit, Kaartenverzameling, De Boelelaan 1103, 1081 HV Amsterdam, fax (020) 444 5259, e-mail: A.H.Ruitinga@ubvu.vu.nl

Register en Naamindex *Caert-Thresoor* 1-20

Zoals gebruikelijk bij elk lustrum van *Caert-Thresoor* is er een nieuw register gemaakt op de verschenen jaargangen. Dit register is begonnen door Jan Cramer en vanaf 1992 voortgezet door Han Voogt. Het register bevat een overzicht van de verschenen artikelen (alfabetisch op auteur en systematisch), een overzicht van de besproken boeken en een alfabetische index op alle plaats- en persoonsnamen, die in de artikelen genoemd worden.

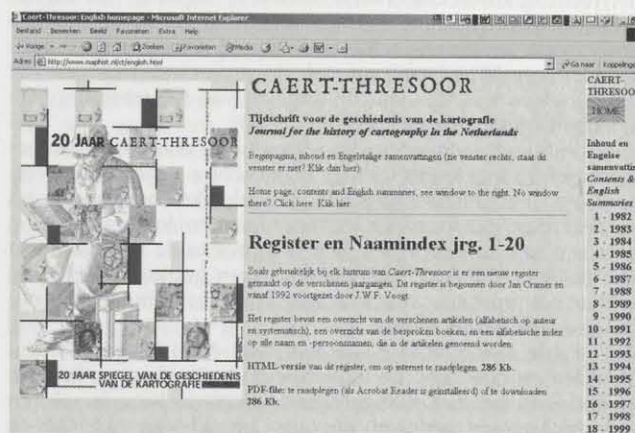
Het register is gratis beschikbaar op internet, zowel om te raadplegen als om te downloaden (als pdf-file). Het adres is <http://www.maphist.nl/ct/register.html>

Het pdf-file is goed te gebruiken om zelf een afdruk te maken. Beschikt u niet over internet of wilt u om een andere reden liever een gedrukte versie bestellen, dan kan dat door het overmaken van € 7,50 (inclusief verzendkosten) op giro 9305990 ten name van S.O. Caert-Thresoor te Wijk bij Duurstede. Vermeld Uw naam en adres bij de mededelingen, aangezien er door bank en giro niet altijd naam en adres doorgegeven worden.

In memoriam Nico Israel (1919-2002)

Op 4 april overleed op 83-jarige leeftijd de nestor van de Nederlandse handelaren in oude en zeldzame boeken, atlanten en kaarten, de Amsterdamse antiquaar Nico Israel. Hij was de laatste prominente representant van de oude generatie van Nederlandse antiquaren. Door zijn diepgaande kennis en onvermoeibare ijver op zoek naar belangrijk materiaal verwierf Nico Israel wereldwijde waardering en bekendheid. Over een periode van 45 jaar was zijn antiquariaat een belangrijke leverancier van atlanten, kaarten en reisbeschrijvingen, maar ook in werken op het gebied van de exacte wetenschappen en de natuurhistorie. Hiervan profiteerden niet alleen de Nederlandse verzamelaars en bibliotheken maar hadden ook befaamde buitenlandse verzamelingen bij de opbouw van hun collecties zeer veel aan Israel te danken.

Nico Israel werd in 1919 in Arnhem geboren als zoon van een antiquaar. Omringd door broers, die eveneens voor het boekenvak hadden gekozen, groeide hij dus letterlijk op tussen de boeken die uiteindelijk ook zijn wereld zouden betekenen. Vóór de Tweede Wereldoorlog werkte de jonge Nico eerst in de zaak van zijn vader en begon hij aan een uitgeverij voor schoolboeken. Tijdens de bezetting vluchtte hij met zijn vrouw Nanny – zijn hele leven lang steun en toeverlaat – naar Zwitserland. Het is kenmerkend voor hem dat hij daar – ondanks de persoonlijke moeilijke omstandigheden – zich ook zorgen maakte over het vakgebied. Hij schreef een rapport

De nieuwe index op twintig jaargangen *Caert-Thresoor* kan nu direct via internet bekeken en uitgeprint worden.

over de toekomst van het wetenschappelijke boek in Nederland na de oorlog.

Het familiebedrijf in Arnhem was door oorlogsgeweld volledig vernield en de broers Bob, Max en Nico Israel stonden voor de moeilijke taak opnieuw te beginnen. Nico Israel vestigde zich in 1950 als zelfstandig antiquaar aan de hoofdstedelijke Keizersgracht. Spoedig behoorde door zijn liefde voor reisverslagen de kartografie tot zijn specialiteiten. Op dit gebied ontwikkelde hij zich geleidelijk tot de internationaal meest toonaangevende antiquaar. Van deze positie profiteerden verzamelaars en instellingen: zowel in binnen- als ook in buitenland heeft hij zijn sporen nagelaten. Kenmerkend was hierbij zijn bedrijfsfilosofie. Hij was geen agressieve verkoper, hij selecteerde zelf de inkoper die hij persoonlijk en met argumenten benaderde. Hij wilde graag dat bepaalde boeken, atlanten en kaarten op een door hem gewenste plek terechtkwamen. Op deze manier heeft Nico Israel op een immens wijze bijgedragen dat belangrijke stukken voor Nederland behouden bleven. Ondanks dat hij er zich ervan bewust was, dat in het buitenland hogere prijzen konden worden bereikt, wilde hij op die manier zijn bijdrage aan het bewaren van Nederlands cultureel erfgoed leveren. Ik kan mij echter nog goed zijn teleurstelling herinneren, dat het hem niet lukte vier manuscriptkaarten met de routes van Tasman en De Vlamingh, en een Blaeu-kaart van de Middellandse Zee, gedrukt op perkament en gemonteerd op houten planken, in Nederland te verkopen.

De persoonlijke contacten met zijn klanten waren Israels grote kracht. Hij kende nog de grote verzamelaars zoals Bos (collectie nu op de Vrije Universiteit van Amsterdam), Engelbrecht (nu Maritiem Museum, Rotterdam) en Crone (nu Nederlands Scheepvaartmuseum, Amsterdam) in Nederland, en Taylor en Mellon (beide collecties nu in Yale) in het buitenland, om er slechts een paar te noemen. De Nederlandse bibliotheken zoals de Koninklijke Bibliotheek, de grote universiteitsbibliothe-

ken, het Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam en het Maritiem Museum Rotterdam, hebben aan Nico Israel buitengewoon veel te danken. In het buitenland konden dankzij Israels inspanningen eveneens talrijke instellingen hun collecties verrijken zoals de British Library, de Library of Congress, Yale University, James Ford Bell Collection in Minneapolis en de John Carter Brown Library, Providence.

Behalve het antiquariaat ontplooidde Nico Israel ook een uitgeverij met activiteiten vooral op het gebied van de boekgeschiedenis en de geschiedenis van de kartografie. Zo verschenen herdrukken van Joseph Sabin, het standaardwerk met betrekking tot Amerika (twintig delen), de *Bibliotheca Australiana* (100 delen), de meer dan duizend titels tellende *English Experience*, die reprints biedt voor Engelse boeken vóór 1640, een reprint van Alexander von Humboldts reis door Zuid-Amerika (dertig delen) enzovoort. Op het gebied van de geschiedenis van de kartografie is vooral op te merken dat Nico Israel – samen met zijn vriend professor De la Fontaine Verwey – de aandrager was van het idee en ook de uitgever van Koemans standaardwerk *Atlantes Neerlandici* (vijf delen). Uiterst belangrijke hulpmiddelen voor het historisch-kartografisch onderzoek bieden de reprints van talrijke oude atlanten in de reeks *Theatrum Orbis Terrarum* (zes series van elk zes delen), telkens vergezeld door een deskundige inleiding. Nico Israel gaf ook de *Acta Cartographica* (27 delen) uit en was tien jaar de uitgever van het internationale tijdschrift *Imago Mundi*.

Voor de buitenstaander maakte Nico Israel een misschien gereserveerde, iets koele indruk, maar achter deze façade verborg zich een uiterst aimabele, vriendelijke, bescheiden en hulpvaardige persoon. De remmen gingen los wanneer hij over zijn vak kon vertellen. Wat voor boeiende verhalen, wat kon ik tijdens de vele gesprekken ervan genieten! Het lukte echter niet om hem zo ver te krijgen zijn ervaringen als antiquaar op papier te zetten.

We zijn dankbaar voor al datgene wat Nico Israel ons, zijn vrienden en collega's, de liefhebbers van boeken en kaarten geschonken heeft. Ondergetekende heeft in Nico Israel een vaderlijke vriend verloren, die altijd bereid was met raad en daad te helpen. De herinnering aan deze innemende persoonlijkheid zullen wij altijd in hoge ere houden.

Günter Schilder

In memoriam Ferdinand J. Ormeling (1912-2002)

Op 1 mei jongstleden overleed Ferdinand J. Ormeling sr. te Lonneker. Zijn levensmijlpaal van negentig jaar bereikte hij net een paar weken daarvoor. De Nederlandse kartografie treft een gevoelig verlies. De combinatie van deze twee laatste zinnen klinkt voor een buitenstaander wellicht wat overdreven. Maar de trouwe lezer van het *Kartografisch Tijdschrift* en van *Caert-Thresoor* weet dat Ormeling sr., ook toen hij op zijn zeventigste met pensioen ging, actief is gebleven in de kartografie. Tot aan zijn einde toe was hij nog bijna dagelijks in zijn sfeervolle werkkamer, omringd door honderden atlanten en tientallen meters kartografische boeken, met de kartografie bezig, werkend aan weer een nieuw artikel.

Aan zijn lange en zeer gevarieerde loopbaan is nu een einde gekomen. Sommigen zullen hem – geboren in 1912 in Amsterdam – gedurende het grootste deel van zijn loopbaan hebben gekend, anderen volgden hem wellicht slechts in een deel daarvan en zullen hem dan vooral kennen als Ormeling, de man van de *Bosatlas*, of als Ormeling, de medeoprichter en eerste voorzitter van de Kartografische Sectie van het KNAG (later de NVK), als Ormeling, de medeoprichter van de ICA, of als Ormeling, de Secretary-General van de ICA en daarna President van deze internationale vereniging, of Ormeling als het hoegbeeld van de Afdeling Kartografie van het ITC.

Zoals hij de grote vernieuwer is geweest voor de *Bosatlas*, was

hij dat in feite ook voor de kartografie in de meest brede zin. Als geen ander is hij het geweest, die de kartografie in Nederland in de schijnwerpers heeft gezet en tot een zelfstandig vakgebied heeft gemaakt te midden van de geowetenschappen. De oprichting van de Kartografische Sectie in 1958 was daarvoor het grote startpunt. Maar niet minder is het effect geweest van de organisatie van het internationale congres van de ICA in 1967, het gedurfde initiatief van Ormeling. Onder zijn leiding werd dit congres een geweldig succes. Om als kartografen met elkaar een dergelijk congres te organiseren, gaf natuurlijk een geweldig gevoel van saamhorigheid in de nog jonge vereniging en een impuls voor de kartografie in Nederland.

In welke functie of in welke rol dan ook, prof. dr. Ormeling sr. gaf er zich volledig aan. Zijn gedrevenheid werkte aanstekelijk. Hij had de bijzondere gave om in zijn optreden en met zijn woorden mensen te boeien, enthousiast te maken, te inspireren, aan zich te binden. Ogenschijnlijk leek hij een spreker die zo maar voor de vuist weg praatte, met een perfect gevoel voor intonatie en timing. Voor wie hem van nabij kende, wist dat in de meeste gevallen daar een uiterst zorgvuldige voorbereiding aan vooraf ging, waarin hij zich niet alleen in het onderwerp waarover wat gezegd moest worden had verdiept, maar ook precies wist om welke gelegenheid het ging, wat achtergronden waren. Zijn succes dankt hij in niet geringe mate aan zijn inlevingsvermogen. Nog altijd herinner ik me zijn openingstoespraak bij de nationale kaarttentoonstelling van Polen tijdens het ICA-congres in 1982 in Warschau. Hij wist de aanwezige Polen tot tranen toe te roeren met zijn woorden: '... een volk dat terug kan blikken op zo'n lange en rijke kartografische historie, geeft blijk over een onoverwinnelijke geestkracht te beschikken'. Op dat moment gingen de Polen nog zwaar gebukt onder het diep gehate bezettingsjuk van de Russen.

Toen hij in 1982, hij was toen zeventig, afscheid nam als hoogleraar bij het ITC, begon hij zijn afscheidsrede als volgt: 'volgens de Nederlandse gerontocratische normen heb ik de mentale en fysieke limieten van mijn vermogen bereikt en dus moet ik mij terugtrekken'. Dat was Ormeling ten voeten uit. Hij vond dat zijn fysieke en mentale motor nog lang niet op was. En dat heeft hij vervolgens nog twintig jaar bewezen. Zijn vele lezenswaardige artikelen waren het resultaat van minuscule voorbereiding en blonken uit door wetenschappelijke gedegenheid.

Onder grote belangstelling uit de kartografische wereld hebben wij op 6 mei afscheid van hem genomen, afscheid van ons erelid aan wie wij zo heel veel dank verschuldigd zijn. Ik wens de familie Ormeling veel sterkte toe bij het verwerken van dit verlies. In het bijzonder denk ik aan zijn vrouw Rini. Bij heel veel activiteiten van de NVK, de ICA of het ITC stond zij als zijn grootste steunpilaar aan zijn zijde.

Edzard Bos

Verslag studiedag VOC en kartografie

Zoals iedereen inmiddels wel bekend is, staat het jaar 2002 in het teken van het feit dat 400 jaar geleden de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) werd opgericht. De kranten staan er vol van, de ene na de andere documentaire verschijnt op televisie, op tal van locaties zijn tentoonstellingen te bewonderen en vele publicaties over de VOC staan in de schappen van de boekhandels.

Ook de Werkgroep voor de Geschiedenis van de Kartografie (WGK) van de Nederlandse Vereniging voor Kartografie kon natuurlijk niet om het 'VOC-jubileum' heen. In het Scheepvaartmuseum Amsterdam hield de WGK daarom op 31 mei jongstleden een studiemiddag met het thema *VOC en kartografie*. Het wat broeierige Filmtheater bood plaats aan zo'n tachtig studiedagdeelnemers, die met interesse kennis namen van drie gevarieerde lezingen door evenzoveel bevlogen sprekers.

Joost Schokkenbroek, sinds 1991 conservator kunstnijverheid bij het Scheepvaartmuseum, bood een algemeen verhaal over de VOC en tevens een soort inleiding op de tentoonstelling *De kleurrijke wereld van de VOC*. Deze tentoonstelling werd gehouden op twee locaties: in het Scheepvaartmuseum zelf lag de geografische nadruk op India en China, terwijl het Maritiem Museum Rotterdam vooral inging op Japan, Ceylon en de Indonesische Archipel. Schokkenbroek toonde in zijn

De Caert-Thresoorprijs was dit keer voor Paula van Gestel (r), die de prijs overhandigd kreeg door prof. dr. Günter Schilder (foto: Marco van Egmond).

lezing vooral de invloed aan van de VOC-handel op het dagelijks leven in de Republiek. Daarbij valt te denken aan bepaalde specerijen, die als medicijn werden gebruikt. Of aan dure kleding, zoals kimono's, die bij de Europese elite enorm in de smaak viel. Natuurlijk was ook het wereldbeeld aan verandering onderhevig als gevolg van de vele wetenschappelijke reizen. De VOC was daarvan echter niet de initiatiefnemer; het betrof hier met name individuele initiatieven. Overigens werden beide culturen door elkaar beïnvloed; in Japan en China kon men dus ook typisch Nederlandse elementen aantreffen. Aan het einde van zijn betoog beschreef Schokkenbroek nog de inter-Aziatische vaart. Via een ingewikkeld stelsel van ruilhandel kon de VOC de zo vurig begeerde specerijen binnenhalen. Een lucratieve bezigheid, want winsten van 1.000 tot 1.200 procent waren geen uitzondering!

Na de algemene 'inleiding' van Schokkenbroek, behandelde Willem Mörzer Bruyns in detail de ontwikkeling van de navigatie bij de VOC. De senior conservator van de zeevaartkundige collectie bij het Scheepvaartmuseum liet dia's zien van bijvoorbeeld de inventarislijst van stuurmansgereedschappen en zeekaarten, die aan boord meegingen. Die regelmatig aangepaste lijst moest voorkomen dat bepaalde instrumenten en kaarten in verkeerde handen zouden vallen. Er werd evenwel veelvuldig gefraudeerd. De basis voor de navigatie bij de VOC werd gelegd door Plancius, de eerste kaartmaker van de VOC. Als bronnen voor de eerste zeereizen golden Portugese kaarten en natuurlijk het *Itinerario* van Van Linschoten. Mörzer Bruyns gaf tenslotte nog een geïllustreerd overzicht van de vele navigatie-instrumenten, waaronder lood, zeilsteen, peilkompass, azimutkompass, sextant, octant, graadstok, zeeastrolabium en declinatietafels.

Hans Kok, oud-gezagvoerder op een Boeing 747 en fanatiek verzamelaar van oude kaarten, ging als derde spreker in op de VOC-kartografie en enkele kartografische vraagstukken die met het navigeren samenhangen. Volgens Kok heeft de VOC in totaal ongeveer 20.000 manuscriptkaarten geproduceerd, die alle één ding gemeen hadden, namelijk de identieke schaal aanduiding *Viiftien Duitse Mijlen in een Graad* (zij het op diverse manieren gespeld). Als gevolg van intensief gebruik, ongelukken en veroudering ('Oude kaart? Weg ermee!') zijn vandaag de dag slechts 400 van deze kaarten bewaard gebleven. In zijn lezing zette Kok de structuur van de VOC helder uiteen. Het 'organigram' van de VOC bestond volgens hem uit een commerciële, administratieve en nautische dienst. Met deze laatste dienst was onder meer het navigeren en het kaartmaken gemoeid. Kok onderscheidde vijf typen VOC-kaarten: overzeilers, grootbestek-kaarten, kleinbestek-kaarten, rede-, rivier- of havenkaarten en, tenslotte, 'accident/incident'-kaarten. Vóór het VOC-tijdperk was de kaartvervaardiging nog pluriform en ontstonden er karteringsproblemen als gevolg van bijvoorbeeld schaalverschillen en uiteenlopende lengtebepalingen. Met de komst van de VOC werd echter een proces van institutionalisering in gang gezet, dat resulteerde in een kaartendepot, een 'feedback'-systeem en 'baas-kaartmakers' als Blaeu en Van Keulen.

Op het programma van de studiedag stond voorts de uitrei-

king van de Caert-Thresoorprijs 2001. Dit keer ging de prijs, bestaande uit een geldbedrag van € 450, naar Paula van Gestel voor haar bijdrage *Nederlandse historische kartofilatie* (Caert-Thresoor 20, 2 (2001): blz. 29-40). De prijs werd haar overhandigd door dagvoorzitter prof. dr. Günter Schilder.

Vervolgens was er gelegenheid om de tentoonstelling *De kleurrijke wereld van de VOC* te bezoeken. Veel studiedagbezoekers togen daarna naar Café-Restaurant Smits Koffiehuis, waar de WGK een zaal had gereserveerd om er een borrel te nuttigen. Het mooie weer lonkte echter dusdanig, dat een ieder plaatsnam op het buitenterras en de zaal nagenoeg leeg bleef. Met een prachtig uitzicht op de bedrijvige Prins Hendrikkade en de drukbevaren grachten kon wederom worden getoast op een geslaagde studiedag.

Marco van Egmond

Nederlandse Mercator-Hondiusatlas (1634) in Gorinchem

Atlas ofte Afbeeldinghe van de gantsche weerldt, daerin ver-toont worden seer vele caerten van alle de Coninckrijken, Landen en Provintiën van Europa, Asia, Africa en America is de titel van de recent gerestaureerde atlas, die het Stadsarchief van de gemeente Gorinchem al lange tijd in bezit bleek te hebben. 'De atlas lag al jaren in het depot, terwijl we er geen idee van hadden wat die waard was. Hij moet, denk ik, al eeuwen in het bezit van de stad zijn ook al hebben we geen bewijs van aankoop. We weten ook niet wanneer die in Gorinchem terecht is gekomen. Het eerste harde bewijs stamt uit het midden van de 19de eeuw. Het zou ook best een schenking geweest kunnen zijn', zegt stadsarchivaris René van Dijk over de achtergrond van de vondst.

Het boek was zeer oud en verkeerde in zeer slechte staat: het leer was grotendeels verpulverd, het papier was sterk vergeeld, stukken tekst waren onleesbaar geworden en het geheel leek uit elkaar te vallen. Na consultatie van een aantal kaartenhandelaren en deskundigen op de European Map Fair in 1998 in Breda bleek het te gaan om een Nederlandse editie van de atlas van Gerard Mercator en Jodocus Hondius uit 1634, waarvan er maar een beperkt aantal exemplaren bestaan. In de nieuwe editie van *Koeman's Atlantes Neerlandici* worden veertien exemplaren genoemd (deel 1, atlasnummer 1:331).

In eerste instantie was de gemeente van plan de atlas te verkopen. Toen had niemand echter enig idee van de waarde van het boekwerk. Met de opbrengst van deze atlas en van andere stukken uit het archief, die geen waarde voor Gorinchem hebben, wilde de gemeente de digitalisering van het archief deels financieren.

De taxateur op de Bredase kaartenbeurs had voor de ongerestaureerde atlas meteen al 50.000 gulden over. Met die wetschap ging de stadsarchivaris naar het gemeentebestuur. Omdat het zo'n bijzondere atlas was, besloot de gemeenteraad van Gorinchem in april 1999 de atlas te laten restaureren en binnen de stadsmuren te houden. Het meer dan 400 pagi-

Burgemeester Piet Ijsels en voorzitter Margot Bakker van de bestuurscommissie van het Gorcums Museum tonen de gerestaureerde atlas (foto: Hans Roest).

na's tellende boek is gerestaureerd in het restauratieatelier van Jan Sterken in Ugchelen, waar het bijna twee jaar lang bleef voor een volledige opknappbeurt. Burgemeester Piet IJssels overhandigde de gerestaureerde atlas op 22 november 2001 aan de voorzitter van de bestuurscommissie van het Gorcums Museum, Margot Bakker. Het is nu het pronkstuk in het museum.

(Gebaseerd op artikelen in het nieuwsblad *De stad Gorinchem* van 27 november 2001 en het *Dagblad Rivierenland* van 29 november 2001).

Cursus Historische kartografie

Voor belangstellenden bestaat de mogelijkheid deel te nemen aan de cursus Historische Kartografie aan de Universiteit Utrecht. Vanaf het studiejaar 2002-2003 zal deze cursus niet meer door prof. dr. Günter Schilder verzorgd worden (alhoewel hij als gastdocent wel één college verzorgt), maar door Peter van der Krogt en Paul van den Brink.

De cursus bestaat uit een hoorcollege en een praktisch gedeelte, die deze cursus voor de eerste maal beide door belangstellenden gevolgd kunnen worden.

De hoorcolleges omvatten een algemene introductie in de geschiedenis van de kartografie, met aandacht voor de toepassing van oude kaarten bij historisch onderzoek, commerciële kartografie, 16de-18de eeuw, ontwikkeling van de maritieme kartografie en VOC, de institutionele kartografie met de karteringsgeschiedenis van het Nederlandse grondgebied, 16de-20ste eeuw, en de ontwikkeling van de thematische kartografie en schoolatlassen. De colleges gaan vergezeld van diaserieën en uitgebreide tentoonstellingen, alsmede excursies naar belangrijke kaartenverzamelingen.

Het praktisch gedeelte bestaat uit een werkstuk, waarmee wordt geoefend met historische bewijsvoering aan de hand van oude kaarten. Het hoofddoel van het werkstuk ligt in het op verantwoorde wijze gebruiken van oude kartografische documenten. Het onderwerp van het werkstuk mag behalve historisch-kartografisch ook historisch of historisch-geografisch zijn.

Tijd: Van december 2002 tot en met maart 2003, de hoorcolleges elke woensdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur, werkstukbegeleiding enkele bijeenkomsten op woensdagochtend, verder individueel op afspraak.

Plaats: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Docenten: Dr. Peter van der Krogt en dr. Paul van den Brink. Kosten: € 175,- (excl. reiskosten excursies). Studenten ingeschreven aan een Nederlandse universiteit kunnen gratis deelnemen (de cursus kan als bijvak voor zeven studiepunten gelden, werkstuk en het afleggen van een mondeling tentamen verplicht).

Aanmelding (alleen per e-mail, fax, of brief): Dr. Peter van der Krogt, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen – Kartografie, Universiteit Utrecht, Postbus 80115, 3508 TC Utrecht. Fax: 030-2540604. E-mail: p.vanderkrogt@geog.uu.nl

Tentoonstelling *De VOC in kaart en beeld*

Afgelopen juni is een aantal vitrines ingericht door de Kaartenverzameling van de Bibliotheek van de Vrije Universiteit te Amsterdam onder de titel: *De VOC in kaart en beeld*. De oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) 400 jaar geleden is aanleiding voor deze tentoonstelling.

De vitrines zijn gevuld met boeken, atlassen, kaarten en prenten die een kleurrijk beeld geven van de VOC zelf en van de gebieden waar zij haar invloed nadrukkelijk liet gelden. De tentoonstelling laat onder andere de mogelijkheid zien om speciale VOC-wandelingen door Nederlandse steden te maken. Verder is er een vitrine gewijd aan Batavia en zijn dertien sfeervolle platen te zien uit *Platen van Nederlandsch Oost- en West-Indië*.

De vitrines staan opgesteld in de hal en de gang vóór de ingang van de bibliotheek en in de ruimte van de informatieba-

lie op de eerste verdieping van het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit. Het adres is: De Boelelaan 1103 in Amsterdam. De Kaartenverzameling is gevestigd in ruimte 1A-01a, op werkdagen geopend van 9.00 tot 17.00 uur (gesloten van 12.30 tot 13.00 uur). Inlichtingen: 020-4445188.

Historisch-kartografische congressen in Duitsland

De Duitse stad Neurenberg is dit jaar het centrum van twee historisch-kartografische congressen. Van woensdag 18 september tot en met zaterdag 21 september 2002 vindt het elfde Kartographiehistorisches Colloquium plaats. Op het programma staan onder meer diverse lezingen, postersessies en een bezoek aan de tentoonstelling over de firma Homann, die 300 jaar geleden werd opgericht.

De inschrijfkosten bedragen € 90.

Voor meer informatie, e-mail: scharfe@geog.fu-berlin.be

Aansluitend aan dit congres houdt de Internationale Coronelli-Gesellschaft für Globenkunde van maandag 23 september tot en met woensdag 25 september haar tiende Symposium. Nadere bijzonderheden over deze conferentie, <http://www.coronelli.org/x-symposium.html>

Nieuwe studiedag Werkgroep voor de Geschiedenis van de Kartografie

De volgende studiedag van de Werkgroep voor de Geschiedenis van de Kartografie (WGK) zal wederom in Amsterdam plaatshebben. Aanleiding om weer naar de hoofdstad te gaan is dat er in het programma het bezoek aan maar liefst twee tentoonstellingen opgenomen kan worden. In het ochtendprogramma zullen onder andere enkele lezingen gehouden worden over stedelijke kartografie van de 19de en 20ste eeuw (het programma staat op het moment van schrijven van deze aankondiging nog niet vast). Aansluitend zal de tentoonstelling *Kaarten van Amsterdam 1866-2000* bekeken worden. Deze wordt gehouden in het Gemeentearchief Amsterdam. Aansluitend zullen de deelnemers, hoogstwaarschijnlijk per boot, de VOC-tentoonstelling *De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950* in het Rijksmuseum bekijken. Deze laatste tentoonstelling sluit goed aan bij de vorige studiedag die in het voorjaar in het Scheepvaartmuseum gehouden werd.

De geplande datum is vrijdag 25 oktober. Hebt u in de afgelopen drie jaar een studiedag – door de WGK georganiseerd – bijgewoond, dan ontvangt u hierover nader bericht. Is dit niet het geval, maar wilt u de dag wel bijwonen, dan kunt u e-mailen naar mhameleers@gaaweb.nl of bellen, telefoon: 020-5720202 (algemeen), 020-5720300 (kamer).

Tentoonstelling *Kaarten van Amsterdam 1866-2000*

Van 4 oktober tot en met 1 december 2002 organiseert het Gemeentearchief Amsterdam een grote tentoonstelling van overzichtskaarten van Amsterdam, die vervaardigd werden in de jaren 1866 tot 2000. Aanleiding is de publicatie van een wetenschappelijke catalogus die deze kaarten beschrijft. In het jaar 1866 tekende stadsingenieur J.G. van Niftrik een enorme overzichtskaart van ruim drie bij ruim vier meter waarop zijn visie op de stadsuitbreiding ingetekend stond, een plan met Parijs of Weense allure. Het was het startpunt voor een bouwkundige sprong over de Singelgracht, immers vanaf 1866 barstte de stad uit zijn jasje en volgde de ene uitbreidingsgolf na de andere. Helaas ging de Gemeenteraad niet akkoord met Van Niftriks visie. Enkele jaren later, in 1875, werd het meer sobere plan dat J. Kalf ontwierp, wel aangenomen. Naast de grote Van Niftrikkaart en de Kalfkaart zullen meer spectaculaire kaarten te bewonderen zijn. Hieronder de kaart van Scheltema in twaalf 'olifants'-bladen (1900), diverse uitgaven op verschillende schalen en in tientallen, soms honderden bladen, die getekend werden bij Publieke Werken, het AUP-uitbreidingsplan van Cornelis van Eesteren (1935), de vijf bij zes meter metende Arcam-kaart (1995), enzovoort.

Informatie: Gemeentearchief Amsterdam, telefoon 020-5720202 en www.gemeentearchief.amsterdam.nl

Restauratieatelier Paul Peters B.V.

Op het terrein van de kartografie bieden wij een in brede kring erkende expertise ten dienste van de conservering en restauratie van

○ **GLOBES**
en verwante objecten,

○ **KAARTEN**
(ook zeer grote formaten tot ca. 350 x 350 cm),

○ **ATLASSEN en STEDEBOEKEN**

Object-specifieke, passief-conserverende restauratie van papier, incunabelen en oude drukken, grafiek, kerkelijke en overheidsdocumenten, charters en zegels, uit alle tijden.

Restauratieatelier Paul Peters B.V.
is lid van de VeRes, de VAR en de IADA
(International Association of
Book and Paper Conservators).

Ons dochterbedrijf **Iris Antique Globes**
verkoopt historisch belangrijke en
decoratieve globes uit het midden van
de 17e tot het midden van de 20e eeuw.

Op www.paulpeters.demon.nl maakt u
kennis met een keuze uit de steeds
wisselende voorraad.

Bezoekadres van beide bedrijven:
Dorpsstraat 31B, 7218 AB Almen.
Telefoon: 0575 43 94 44, fax: 0575 43 39 73.
www.paulpeters.demon.nl - www.irisglobes.nl

**WIJ ZIJN GEÏNTERESSEERD IN DE AANKOOP VAN (BESCHADIGDE, INCOMPLETE)
GLOBES EN VERWANTE OBJECTEN**

Besprekingen

Konst der stuurlieden. Stuurmanskunst en maritieme cartografie in acht portretten, 1540-2000 / W.F.J. Mörzer Bruyns. – Amsterdam : Stichting Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam en Zutphen : Walburg pers, 2001. – Jaarboek 2001 Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum. – 112 blz., ill. in kl. en z-w. – ISBN 90 6011 624 0.

Het nieuwe jaarboek van het Nederlands Scheepvaartmuseum heet gewijd te zijn aan 'maritieme cartografie'. De titel kan verkeerde verwachtingen wekken.

Centraal staat de techniek van plaatsbepalen en navigeren. Veel meer dan over kaarten gaat het boek over instrumenten, methoden en tabellenwerken. Daarbij staat niet de praktijk aan boord centraal, maar de theorie, belichaamd in de zeevaartkundigen die de technieken ontwikkelden. Het betoog wordt opgehangen aan de carrières van een achttal personen, zo dat elke figuur voor een bepaalde periode kan staan. Gekozen zijn de zeevaartkundigen Cornelis Anthonisz., Lucas Jansz. Waghenaeer, Claes Hendricksz. Gietermaker en Cornelis Douwes, de uitgever Gerard Hulst van Keulen, de kapitein Abraham Cornelis Hazewinkel, de Leidse hoogleraar in de astronomie Frederik Kaiser, en Pieter Haverkamp, directeur van de zeevaartschool te Amsterdam en auteur van een set veelgebruikte 'Zeevaartkundige tafels'. De personen fungeren duidelijk als kapstok om een aantal ontwikkelingen, die in hun tijd speelden, aan op te hangen. In sommige gevallen wordt over de tijdsomstandigheden of over andere figuren meer verteld dan over de hoofdpersoon zelf en krijgt men de indruk dat deze min of meer bij gebrek aan beter is gekozen. Deze acht hoofdstukken worden voorafgegaan door een inleiding over de geschiedenis van de navigatietechniek en het geheel wordt besloten met een hoofdstuk over de technische ontwikkelingen na 1970.

Het werk is duidelijk geschreven door iemand, die dit onderwerp als zijn broekzak kent. De keerzijde daarvan is dat er weinig in staat dat nieuw of verrassend is; die pretentie heeft het boek trouwens ook niet. De hoofdstukken zijn vooral verdienstelijke samenvattingen van wat elders in de literatuur te vinden is. Achterin het boek staat een uitvoerige bibliografie per hoofdstuk. Voor de ingewijde zijn de vele navigatiemethoden ongetwijfeld een feest der herkenning, maar de beschrijvingen zijn te kort om een duidelijk beeld te geven van de inhoudelijke ontwikkeling. Technische details moet men hier niet zoeken. De details over het leven van de hoofdpersoon blijven toch vooral op het anekdotische vlak steken. Of de Nederlandse zeevaartkundigen, al met al een markante groep intellectuelen, behalve voor de zeevaart ook voor de Nederlandse samenleving als geheel enige betekenis hebben gehad, vraagt de auteur zich bijvoorbeeld niet af. De geschiedenis van de navigatie wordt vooral beschreven als een opvolging van uitvinders en uitvindingen.

Al met al heeft Mörzer Bruyns een handzaam en beknopt overzichtsboekje geschreven van een gebied dat zeker zo'n overzicht verdient. Het werk is bovendien fraai geïllustreerd. De vrienden van het Nederlands Scheepvaartmuseum worden hier bovendien op onderhoudende wijze over de schatten van deze instelling geïnstrueerd. Bij vele vermelde werken of in-

strumenten kan de auteur verwijzen naar de collectie van het Nederlands Scheepvaartmuseum.

Rienk Vermij

Gerardus Mercator: Atlas sive Cosmographicae Meditationes de Fabrica Mundi et Fabricati Figura (Atlas, or Cosmographic Meditations on the Fabric of the World and the Figure of the Fabrick'd) / Commentary by Robert W. Karrow, Jr. – Oakland, California (USA): Octavo Editions, 2000. – 'Facsimile' op Cd-Rom. – ISBN 1 891788 26 4. – Prijs US\$ 65, informatie <http://www.octavo.com>

Het blijft natuurlijk wennen: een facsimile-uitgave bestaande uit twee zilverkleurige schijfjes in een plastic doosje. En je moet natuurlijk de beschikking hebben over een computer om te zien wat er op staat. Maar dat is dan ook alles: kennis van een computer is niet nodig.

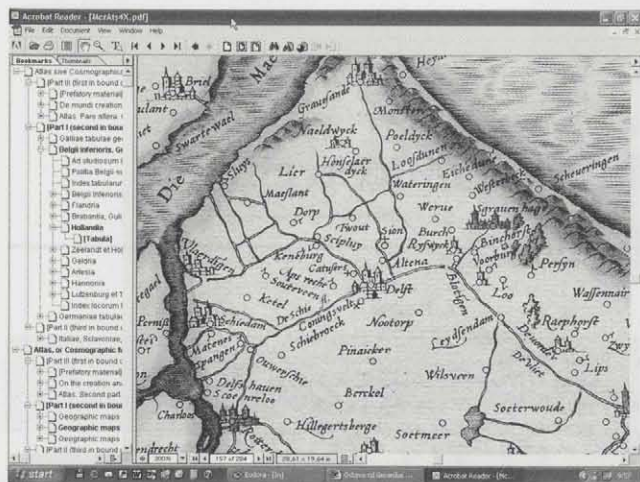
Zoals gezegd, de 'facsimile' bestaat uit twee cd-roms. Eén om te lezen ('read disc: insert this disc to read this book') en één om de atlas te bestuderen ('examine disc: insert this disc to examine book details'). Nadat de cd in de computer gestopt is, start het leesprogramma (Acrobat Reader) automatisch (heb je dat programma niet, dan moet het eerst van de cd geïnstalleerd worden).

De 'read disc' bevat een essay door Robert Karrow over Gerard Mercator en zijn werk. Dit is een helder geschreven overzicht waarmee een goede indruk verkregen wordt. Karrow baseerde zich voor dit essay vooral op het onderzoek, dat hij gedaan had voor zijn in 1993 verschenen boek *Mapmakers of the Sixteenth Century and their maps*. Er is dan ook geen gebruikgemaakt van de vele publicaties die in de Mercatorjaren 1994 en 1995 verschenen zijn. Ook het gedeelte over de *Atlas* is gebaseerd op Koemans eigen uitgave van de *Atlantes Neerlandici*. Onvermeld bleef daarom dat Mercators *Atlas* geen atlas is, maar een meerdellig kosmografisch overzichtswerk dat nooit voltooid is. Een en ander wordt beschreven in het eerste deel van *Koeman's Atlantes Neerlandici*, gepubliceerd in 1997 (waarnaar door Karrow overigens wel verwezen wordt voor een beschrijving van de kaarten). Daarna volgt een beschrijving van de herkomst en de collatie van het gefacsimileerde exemplaar in de Lessing J. Rosenwald Collection in de Library of Congress. Het tekstgedeelte eindigt met een essay 'Color in Cartography' (ondertekend door 'The Editors'). Ik begrijp niet goed wat dit oppervlakkige verhaal op deze cd-rom doet.

Het tweede hoofdstuk 'About this book' maakt heel veel goed. Er wordt een Engelse vertaling en een digitale facsimile van de complete *Atlas* gepresenteerd (kaarten en teksten). De afbeeldingen zijn oproepbaar via thumbnails of door de naast de tekst gelaatste verwijzing aan te klikken. Er verschijnt dan een afbeelding op schermgrootte, door daarop te klikken verschijnt een zeer goed leesbare vergroting.

Bij de vertaling heb ik nog een kanttekening. De vertaler begint zijn toelichting met 'This is the first complete English translation of the text of Mercator's *Atlas*'. Was hem onbekend dat er reeds in 1636 een Engelse vertaling van de Mercator-Hondius atlas verschenen was, met daarin een vertaling van Mercators biografie en scheppingsverhaal? Die bron had toch zeker gebruikt moeten/kunnen worden voor de moderne vertaling.

Maar nu komt de klapper. Waren de afbeeldingen van de kaarten en tekst op de 'read disc' al goed, stop dan de 'examine disc' in de computer. Daarop staat nogmaals de gehele atlas (tekst en kaarten). Alle afbeeldingen kunnen tot 300 procent vergroot worden zonder hun scherpte te verliezen.

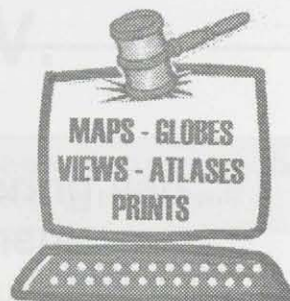

Bijgaand een schermafdruk van een gedeelte van de kaart van Holland met een vergroting van 300 procent (de afdruk in dit tijdschrift komt natuurlijk niet echt goed met het origineel overeen, maar wanneer je weet dat de schermgrootte 1024 x 768 pixels is, krijg je een idee van de kwaliteit). Wel is voor het raadplegen van de 'examine disc' enige kennis van Acrobat Reader noodzakelijk (een toelichting is op de cd voorhanden).

Voor de onderzoeker van oude kaarten en atlanten zijn deze digitale facsimile's een uitkomst. Voor het eerst is het mogelijk voor een redelijke prijs een kaart of een atlas thuis in detail te bestuderen. Ook is het niet meer nodig extra boekenkastruimte te creëren om volumineuze facsimile's op te bergen. Ik heb thuis de facsimile van Braun & Hogenbergs *Civitates Orbis Terrarum* in drie dikke foliodelen: nog een paar van die facsimiles en ik moet verhuizen! Voor cd-doosjes is er nog voldoende ruimte.

Peter van der Krogt

Swaen.com

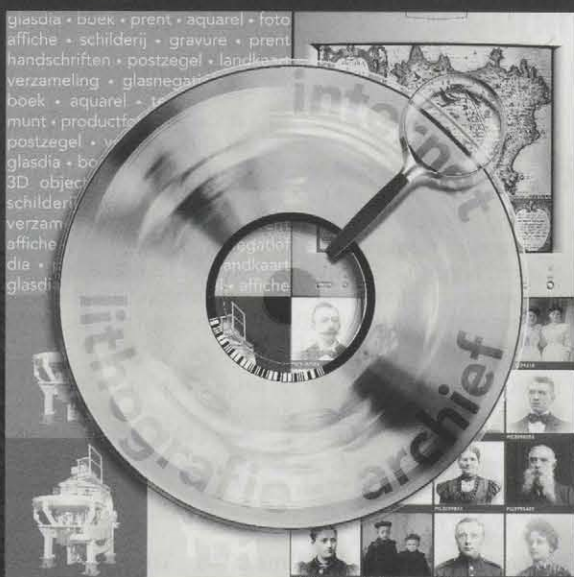
PAULUS SWAEN
INTERNET MAP-AUCTIONS

November 1-12, 2002

www.swaen.com

Email: paulus@swaen.com
Tel. Paris/France +33 (6) 1474.1165
Fax +33 (1) 3478.2159

Digitalisering elk denkbaar origineel

PICTURA IMAGINIS
DIGITALISERING VAN BEELDARCHIEVEN BV

digitaal procédé

Het zoeken, tevoorschijn halen en bekijken van beelden of teksten in archieven is vaak een tijdrovende operatie. We willen snel en doeltreffend over de gevraagde informatie beschikken en dan ook nog het liefst vanaf de plek waar het ons het beste uitkomt. Wij van Pictura Imaginis hebben een digitaal procédé ontwikkeld waardoor dat mogelijk wordt.

database als vervanging van de ladenkast

Een modern geconserveerd archief is een kostbaar bezit. Niet alleen voor diegenen die er dagelijks verantwoordelijkheid voor dragen. Veel verschillende doelgroepen moeten er ook hun voordeel mee kunnen doen. De door Pictura Imaginis vervaardigde database van ieder gedigitaliseerd archief verhoogt de toegankelijkheid voor alle gebruikers enorm. Zoeken is eenvoudiger, gaat veel sneller en het oproepen van gevonden informatie is opeens een peulenschil. Digitale beelden ziet u 4x groter in topkwaliteit op uw scherm dan het origineel.

- advisering, implementatie en trajectbegeleiding
- publicatieprojecten (internet, drukwerk)
- database toepassingen

de hoefsmid 13 - 1851 PZ Heiloo - tel: 072 53 20 444 - fax: 072 53 20 400 - e-mail: info@pictura-im.nl - www.pictura-im.nl

Nieuwe literatuur en facsimile-uitgaven

Inzendingen voor deze rubriek aan: dr. Peter van der Krogt, Universiteit Utrecht, FRW-Kartografie, Postbus 80.115, 3508 TC Utrecht, fax (015) 212 6063, e-mail: peter@maphist.nl.

BROEDERS, P.

Van koperplaat tot potbodem / Piet Broeders. – In *Caert-Thresoor* 21, 2 (2002): 53-54.

CRANE, N.

Mercator: The Man who Mapped the Planet / Nicholas Crane. – London: Weidenfeld & Nicholson, 2002. – 348 blz. – ISBN 0 297 64665 6. – Prijs £ 20.

HEIJDEN, H.A.M. van der

Kaart en kunst van de Zeventien Provinciën der Nederlanden: Met een beknopte geschiedenis van de Nederlandse cartografie in de 16de en 17de eeuw / H.A.M. van der Heijden. – Alphen aan den Rijn: Canaletto/Repro-Holland; Leuven: Universitaire Pers, 2001. – 152 blz. – ISBN 90 6469 768X (Canaletto) en 90 5867 159 3 (Univ. Pers).

HEIJDEN, H.A.M. van der

Een onbekende Leo Belgicus / H.A.M. van der Heijden. – In *Caert-Thresoor* 21, 2 (2002): 51-52.

HESSELINK, A.W.H.

History makes a river: Morphological changes and human interference in the river Rhine, The Netherlands / Annika W. Hesselink. – Utrecht: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap; Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht, 2002. – 177 blz. – (Nederlandse Geografische Studies; 292). – Proefschrift Utrecht, 3 mei 2002. – Bevat onder andere Application of old maps in reconstructing the morphological development of embankment floodplains of the lower river Rhine, The Netherlands.

HUBBARD, Jason, & David PARRY

More Sea Atlases Published by Jacob Aertz. Colom [1600-1673]. In: *MapForum.com* Issue 15, (April 2002), on line beschikbaar <http://www.mapforum.com/15/15issue.htm>. Collaties van de volgende zeeatlassen van Colom: *Zee Atlas Ofte Water-Wereldt* [ca.1654-1658] door David Parry; *Introduction, L'Ardante ou Flamboyante Colonne De La Mer* (1633), *The New Fierie Sea-Colonne* (1639), *The New Fierie Sea-Colonne* (1640), *The New Fierie Sea-Colonne* (1649 [1651]), en *Atlas Maritimo o Mundo Aquatico* (1668) door Jason Hubbard.

JALINK, J., P. de NATRIS en F. van EEGHEN (red.)

Bloemendaal à la carte / [red.: Joan Jalink, Peter de Natris, Florentine van Eeghen]. – [Bloemendaal: Stichting Ons Bloemendaal], 2002. – Themanummer Ons Bloemendaal 26(2002), Lustrumnummer 1. – Met drie losse kaarten. Betreft: Kaart van de gemeente Bloemendaal van Ch. Lebeau uit 1965. De kaart is gebaseerd op bladen uit het 'Caertboek' van Adraen Ockersz. uit 1599, geprojecteerd op een kadastrale gemeentekaart uit 1954.

KROGT, P.C.J. van der, en F.J. ORMELING

Een handleiding voor kaartgebruik uit 1554 van de Delftse landmeter-notaris Pieter Resen / Peter van der Krogt en Ferjan Ormeling. – In: *Delfia Batavorum 11de jaarboek* 2001 (2002), blz. 43-51.

KROGT, P.C.J. van der, en F.J. ORMELING

Een handleiding voor kaartgebruik met een legendalandje uit 1554 / Peter van der Krogt en Ferjan Ormeling. – In *Caert-Thresoor* 21, 2 (2002): 41-46.

MEURER, Peter H.

Op het spoor van de kaart der Nederlanden van Jan van Hoirne / Peter H. Meurer. – In *Caert-Thresoor* 21, 2 (2002): 33-40.

MÖRZER BRUYNS, W.F.J.

Naar de veilige haven: Een beknopte geschiedenis van de navigatie sinds de zeventiende eeuw / W.F.J. Mörzner Bruyns. – In: *Kartografisch Tijdschrift* 28 (2002) 2: 16-22.

ORMELING sr., F.J.

Jan van Roon (1872-1930), veelzijdig, kritisch topograaf / F.J. Ormeling sr. – In *Caert-Thresoor* 21, 2 (2002): 47-49.

WERNER, J.W.H., en P.H.J.M. SCHRIJEN

Adriaen Gerritsens paskaart van Europa uit 1587 geeft geheimen prijs / J.W.H. Werner en P.H.J.M. Schrijen. – In: *Kartografisch Tijdschrift* 28 (2002) 2: 7-15.

Inhoud historisch-kartografische tijdschriften

IMCoS JOURNAL Issue 89 (Summer 2002)

Clancy, Robert & Christine, The Antarctic Peninsular: a personal window to the historic cartography of Antarctica (blz. 5-12).

MAPFORUM.COM: SPECIALIST ANTIQUE MAP MAGAZINE Issue 15: 2002 (April)

<http://www.mapforum.com>

Printed Maps of New England to 1780 Part IV: 1700-1780 (Checklist).

Parry, David, & Jason Hubbard, More Sea Atlases Published by Jacob Aertz. Colom [1600-1673] (Collations).

Maps with flaps: maps with printed overlays (Curiosities).

Thomas Jefferys Sr: Two engraved advertisement labels (Ephemera).

MERCATOR'S WORLD vol. 7, no. 2 (March/April 2002)

Savage-Landor, A. Henry, Charting by Canoe: Down a diabolical Brazilian river (blz. 12-17).

Johnson, Douglas W., Geography in a Time of War: The role of political boundaries (blz. 18-23).

Tyner, Judith, Folk Maps, Cartoon Cartography, and Map Kitsch: Coming to terms with cartifacts (blz. 24-29).

Hayes, Derek, You Will Readily Conjecture: The explorations and maps of Peter Pond (blz. 30-37).

Layland, Michael, Commemorating Amerigo: In search of Amerigo Vespucci (blz. 38-43).

Walker, James V., Glimpses of Pioneer Life: The survey plat and the Government Land Office in Oregon (blz. 44-51).

Monmonier, Mark, Faith-Based Cartography: The Peters world view returns (blz. 52-54).

MERCATOR'S WORLD vol. 7, no. 3 (May/June 2002)

Clark, Robert Sterling, & Arthur de C. Sowerby, Beyond the Yellow River: Mapping the Shensi Province (blz. 12-16).

De Vorsey, Louis, A Land of New Beginnings: James Edward Oglethorpe's map of an American Utopia (blz. 18-23).

Turley, Gary, New York, New York: Culture maps of the Big Apple (blz. 24-27).

Kovarsky, Joel, Maps in a Time of War: The rise of European military cartography (blz. 28-35).

Ludmer-Gliebe, Susan, Visions of Madeira: Myths, legends, and maps of the first colony from the Age of Exploration (blz. 38-43).

Hooker, Sir Joseph Dalton, Hooker's Journey: Notes of a naturalist in the Himalayas (blz. 44-49).

Monmonier, Mark, Wright On: Density maps, symbolic landscapes, and the cartographic insight of John Kirtland Wright (blz. 50-52).

Restauratie-Atelier Helmond B.V.

**voor restauratie en conservering van
papier, leer en perkament**

- **boeken in leer en perkament**
 - **charters en zegels**
 - **prenten en tekeningen**
 - **kaarten en affiches**
 - **massaconservering**
 - **vrijblijvende offertes**
-
- **vacuüm-vriesdrogen**

ondersteuning bij calamiteiten

- **24 uur bereikbaar bij brand- en waterschade**

06-575.896.31

Panovenweg 40, 5708 HR HELMOND (NL)

Tel: 0492 - 553990 Fax: 0492 - 552442

E-mail: info@restauratie-atelierhelmond.nl

Internet: www.restauratie-atelierhelmond.nl

Guicciardini Illustratus

De kaarten en prenten in Lodovico Guicciardini's 'Beschrijving van de Nederlanden', H. Deys, M. Franssen, V. van Hezik, F. te Raa en E. Walsmit.

Dit boek gaat over één van de succesvolste beschrijvingen van de Nederlanden in de tijd van de Zeventien Provinciën. Het werk, oorspronkelijk in het Italiaans geschreven door Lodovico Guicciardini, werd door de eeuwen heen door verschillende uitgeverij in allerlei vertalingen uitgegeven. Vooral de schitterende kaarten en prenten van Nederlandse steden waren populair. Niet alleen bij reizigers, maar ook bij de gewone Nederlandse burger. Het boek geeft een overzicht van alle edities die er sinds 1567 zijn verschenen. Alle houtsneden en kopergravures, die gebruikt zijn in de verschillende edities, zijn opgenomen en worden uitvoerig beschreven.

Met een uitgebreide Engelse introductie.

In linnen gebonden. Met 600 afb., 396 pp.

ISBN 90 6194 089 3

€ 159,-

Hollandia Comitatus

Een kartobibliografie van Holland, D. Blonk en J. Blonk-van der Wijst.

Dit aantrekkelijke en rijk geïllustreerde boek biedt voor het eerst een compleet overzicht van alle gedrukte landkaarten van het oude graafschap Holland. Meer dan 100 kaarten uit de periode 1542 tot aan het begin van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 laten de gevolgen zien van inpolderingen, verveningen en stadsuitbreidingen in de provincies Noord- en Zuid-Holland.

Met een uitgebreide Engelse samenvatting.

In linnen gebonden. Met ca. 300 afb., 488 pp.

ISBN 90 6194 418 x

€ 133,87

Abraham Ortelius and the first atlas

Essays commemorating the Quadricentennial of his Death 1598-1998.

Redactie: Marcel van den Broecke, Peter van der Krogt en Peter Meurer.

Rijk geïllustreerde bundel opstellen over Abraham Ortelius, zijn leven en werk. Met een inleiding door Leon Voet en 20 bijdragen door Günter Schilder, Rodney Shirley, Dennis Reinhartz en anderen.

In linnen gebonden. 430 pp.

ISBN 90 6194 388 4

€ 168,35

Ortelius Atlas Maps

An illustrated guide, M.P.R. van den Broecke.

Gids met afbeeldingen van alle atlaskaarten uit Ortelius' Theatrum Orbis Terrarum.

In linnen gebonden. Met ruim 240 afb., 308 pp.

ISBN 90 6194 308 6

€ 56,72

The Atlas Blaeu-Van der Hem of the Austrian National Library

Redactie: Günter Schilder, Bernard Aikema en Peter van der Krogt.

5 delen, in linnen gebonden. Per deel ca. 500 afbeeldingen in zwart-wit en 16 in kleur. U tekent in op de gehele serie.

ISBN (set) 90 6194 258 6

Complete geïllustreerde catalogus van een van de grootste en mooiste verzamelatlassen, samengesteld door Laurens van der Hem (1621-1678) en thans in de Österreichische Nationalbibliothek in Wenen.

Met kartografische aantekeningen en kunsthistorische beschrijvingen door Peter van der Krogt en Erlend de Groot.

I Spain, Portugal and France (vols 1-8). Met ca. 700 afb. 632 pp.

ISBN 90 6194 278 0

€ 456,96

II Italy, Malta, Switzerland and the Low Countries (vols 9-17).

Met ca. 600 afb. 732 pp. ISBN 90 6194 348 5

€ 456,96

III - V In voorbereiding.

Koeman's Atlantes Neerlandici

Completely revised illustrated edition.

Samengesteld door Peter van der Krogt. 10 delen, in linnen gebonden.

Per deel ca. 1000 afbeeldingen.

ISBN (set) 90 6194 248 9

Bibliografie van atlanten gepubliceerd in de Nederlanden tot en met de twintigste eeuw. Met afbeeldingen van alle gegraveerde titelpagina's en foliokaarten en registers op kaart- en atlas titels en op persoonsnamen in elk deel. U tekent in op de gehele serie.

I The Folio Atlases Published by Gerard Mercator, Jodocus Hondius, Henricus Hondius, Johannes Janssonius and Their Successors. 1997. With ca. 1000 ill. 755 pp.

ISBN 90 6194 268 3

€ 406,13

II The Folio Atlases Published by Willem Jansz. Blaeu and Joan Blaeu. 2001. With ca. 800 ill. 640 pp.

ISBN 90 6194 428 7

€ 406,13

In voorbereiding:

III Ortelius' Theatrum Orbis Terrarum, De Jode's Speculum Orbis Terrarum, The Epitome, Caert-Thresoor and Atlas Minor, The Atlases of the XVII Provinces

IV Town books

V Composite atlases

VI Atlases of the 18th century

VII Pilot guides up to ca. 1650

VIII Pilot guides and sea atlases

IX Van Keulen's sea-atlases and pilot guides

X Atlases of the 19th and 20th century

Verkrijgbaar via de boekhandel of bij de uitgever.

De fondscatalogus 2001-2002 wordt op aanvraag toegezonden. Nadere informatie: hes@forum-hes.nl Zie ook onze website <http://www.forum-hes.nl/hes.htm>.